

**Ministry of Science and Higher Education
of the Republic of Kazakhstan**

**EURASIAN JOURNAL OF CURRENT
RESEARCH IN PSYCHOLOGY
AND PEDAGOGY**

Scientific journal

**ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКА САЛАСЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯЛЫҚ ӨЗЕКТІ ЗЕРТТЕУЛЕР ЖУРНАЛЫ**

Ғылыми журнал

**ЕВРАЗИЙСКИЙ ЖУРНАЛ АКТУАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
В ОБЛАСТИ ПСИХОЛОГИИ И ПЕДАГОГИКИ**

Научный журнал

**No. 2(7)
2024
Almaty**

Certificate KZ81VPY00058517 dated 07.11.2022
Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan
Committee for Information

Owner: Establishment
Turan University

Released in December 2022.
once in quarter

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Turgumbayeva Aizhan Maratovna – PhD, Research Associate Professor, Turan University, H-index 2

Responsible Editor

Kasymzhanova Anargul Aliakparovna – Candidate of Psychological Sciences, Professor, Turan University, H-index 1

Editor

Zhappar Karlygash Zinilabidinovna – Candidate of Philological Sciences, PhD, Associate Professor, Turan University

Website Editor

Skuratova Irina Mihajlovna

Members of the editorial board

1. Man Cheung Chung – PhD, Zayed University, United Arab Emirates, H-index 32
2. Vichet Chhuon – PhD, University of Minnesota, United States of America, H-index 11
3. Aimaganbetova Olga Habizhanovna – Doctor of Psychology Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, H-index 3
4. Kabakova Maira Pobedovna – Candidate of Psychological Sciences, associate professor, Al-Farabi Kazakh National University, H-index 4
5. Slanbekova Gulnar Kobylanovna – PhD, Karagandy Research University, H-index 4
6. Zhienbayeva Nadezhda Bisenovna – Doctor of Psychological Sciences, Abai Kazakh National Pedagogical University, H-index 6
7. Tapalova Olga Bisenovna – Candidate of Psychological Sciences, Abai Kazakh National Pedagogical University, H-index 5
8. Abdiyev Kali Seilbekovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Turan University, H-index 1
9. Golovchun Aleftina Anatolyevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Turan University, H-index 2
10. Erbosynkyzy Dinara – PhD, Associate Professor, Turan University, H-index 1
11. Nurbaeva Aida Mukhtarkyzy, PhD, Associate Professor at Abai Kazakh National Pedagogical University, H-index 2
12. Abdykerimova Gulnar Suindikovna, PhD, Associate Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, H-index 1

Turan University owns the exclusive rights to reprint
certain materials, publish and use the journal commercially

© Turan University, 2024

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министірлігі
Ақпарат комитетінің
07.11.2022 ж. KZ81VPY00058517 куәлігі

**Меншіктенуші: «Туран»
Университеті» мекемесі**

**2022 ж. Желтоқсаннан бастап
тоқсанына бір рет шығады**

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Бас редактор

Тұрғымбаева Айжан Маратовна – PhD, қауымдастырылған профессор-зерттеуші, «Тұран» университеті, H-index 2

Жауапты редактор

Қасымжанова Анаргүл Әліакпарқызы – психология ғылымдарының кандидаты, профессор, «Тұран» университеті, H-index 1

Редактор

Жаппар Қарлығаш Зинилабидиновна – филология ғылымдарының кандидаты, PhD, қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті

Сайт редакторы

Скуратова Ирина Михайловна

Редакциялық алқаның мүшелері

1. Man Cheung Chung – PhD, Зайда университеті, Біріккен Араб Әмірліктері, H-index 32
2. Vichet Chhuon – PhD, Миннесота университеті, Америка Құрама Штаттары, H-index 11
3. Аймағанбетова Ольга Хабижановна – психология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, H-index 3
4. Қабақова Майра Победовна – психология ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, H-index 4
5. Сланбекова Гүлнар Қобылановна – PhD, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, H-index 4
6. Жиенбаева Надежда Бисеновна – психология ғылымдарының докторы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, H-index 6
7. Тапалова Ольга Бисеновна – психология ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, H-index 5
8. Әбдиев Қали Сейлбекович – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, «Тұран» университеті, H-index 1
9. Головчун Алефтина Анатольевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, «Туран» университеті, H-index 2
10. Ербосынқызы Динара – PhD, қауымдастырылған профессор, «Туран» университеті, H-index 1
11. Нұрбаева Аида Мұхтарқызы – PhD, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, H-index 2
12. Абдикеримова Гүлнар Сүйіндіковна – PhD, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, H-index 1

«Тұран» университетінің жеке материалдарды қайта басуға, журналды басып шығаруға
және коммерциялық пайдалануға айрықша құқығы бар

Свидетельство № KZ81VPY00058517 от 07.11.2022 г.
Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан
Комитет информации

Собственник: учреждение
«Университет «Туран»

Выходит с декабря 2022 г.
один раз в квартал

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Тургумбаева Айжан Маратовна – PhD, ассоциированный профессор-исследователь, университет «Туран», H-index 2

Ответственный редактор

Касымжанова Анаргүль Алиакпаровна – к.пс.н., профессор, университет «Туран», H-index 1

Редактор

Жаппар Карлыгаш Зинилабидиновна – к.ф.н., PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран»

Редактор сайта

Скуратова Ирина Михайловна

Члены редакционной коллегии

1. Man Cheung Chung – PhD, Университет Зайда, Объединенные Арабские Эмираты, H-index 32
2. Vichet Chhuon – PhD, Университет Миннесоты, Соединенные Штаты Америки, H-index 11
3. Аймаганбетова Ольга Хабижановна – д.пс.н., профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, H-index 3
4. Кабакова Майра Победовна – к.пс.н., доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, H-index 4
5. Сланбекова Гульнар Кобылановна – PhD, Карагандинский исследовательский университет имени академика Е.А. Букетова, H-index 4
6. Жиенбаева Надежда Бисеновна – д.пс.н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, H-index 6
7. Тапалова Ольга Бисеновна – к.пс.н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, H-index 5
8. Абдиев Кали Сейльбекович – д.п.н., профессор университет «Туран», H-index 1
9. Головчун Алефтина Анатольевна – к.п.н., университет «Туран», H-index 2
10. Ербосынкызы Динара – PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран», H-index 1
11. Нурбаева Аида Мухтаркызы, PhD, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, H-index 2
12. Абдикеримова Гульнар Суйндиновна, PhD, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, H-index 1

Университету «Туран» принадлежат исключительные права на перепечатку
отдельных материалов, издание и коммерческое использование журнала

© Университет «Туран», 2024

IN THE ISSUE

1 GENERAL AND SOCIAL PSYCHOLOGY

Yskak G.T., Bapayeva S.T., Rogaleva L.N.

Approaches to the study of emotional burnout

personal factors: theoretical analysis7

2 CLINICAL AND SPECIAL PSYCHOLOGY

Klepikova A.A., Shikhova O.M.

The relationship of body image satisfaction with

psychological well-being: a review of current research17

3 APPLIED PSYCHOLOGY AND RESEARCH

Selichsheva D.A., Mun M.V.

Research on differences in psychological features between male

and female amateur volleyball teams.....27

Togaibekova Zh., Sangilbaev O., Garber A.

Features of interpersonal tolerance among students34

4 PEDAGOGY AND EDUCATIONAL METHODOLOGY

Sarsenbaeva L.O., Vasko T.P.

Innovative strategies and technologies in university education:

a systematic review of contemporary research43

Karpykova T.K.

Positive pedagogy: ways to support students' emotional well-being54

НӨМІРДЕ. В НОМЕРЕ

1 ЖАЛПЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПСИХОЛОГИЯ ОБЩАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ

Yskak G.T., Barayeva S.T., Rogaleva L.N.

Approaches to the study of emotional burnout

personal factors: theoretical analysis 7

2 КЛИНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ АРНАЙЫ ПСИХОЛОГИЯ КЛИНИЧЕСКАЯ И СПЕЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ

Клепикова А.А., Шихова О.М.

Взаимосвязь удовлетворенности образом тела с психологическим

благополучием: обзор актуальных исследований 17

3 ҚОЛДАНБАЛЫ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУЛЕР ПРИКЛАДНАЯ ПСИХОЛОГИЯ И ИССЛЕДОВАНИЯ

Selichsheva D.A., Mun M.V.

Research on differences in psychological features between male

and female amateur volleyball teams 27

Тогайбекова Ж.Б., Сангилбаев О.С., Гарбер А.И.

Студенттердің тұлғааралық толеранттылығының ерекшеліктері 34

4 ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ ПЕДАГОГИКА И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ

Сарсенбаева Л.О., Васько Т.П.

Инновационные стратегии и технологии в университетском образовании:

систематический обзор современных исследований 43

Қарпықова Т.Қ.

Позитивті педагогика: студенттердің

эмоционалды әл-ауқатын қолдау жолдары 54

1 GENERAL AND SOCIAL PSYCHOLOGY ЖАЛПЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПСИХОЛОГИЯ ОБЩАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ

IRSTI 15.41.47
UDK 159.9.07

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-2-7-16>

YSKAK G.T.,*¹

Master of Psychology, psychologist.

*e-mail: 21220756@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5623-7598

BAPAYEVA S.T.,¹

Master of Psychology, psychologist.

e-mail: s.bapayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0001-5650-3131

ROGALEVA L.N.,²

c.ps.s., associate professor.

e-mail: L.n.rogaleva55@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6870-9409

¹Arna development centre,

Almaty, Kazakhstan

²Ural Federal University named after
the first President of Russia B.N. Yeltsin,

Ekaterinburg, Russia

APPROACHES TO THE STUDY OF EMOTIONAL BURNOUT PERSONAL FACTORS: THEORETICAL ANALYSIS

Abstract

The purpose of the article is to analyze the available theoretical and experimental researches on the study of emotional burnout personal factors. Internet resources were used as the sources of research: with the largest single database Scopus, PsycINFO, a free social network with the possibility of searching and exchanging ResearchGate scientific papers and foreign collections were viewed in open access: Elibrary.ru., Frontiersin.org., Webofsciens, Dissercart.com., Dslib.net., Rsl.ru., and others. The conducted literature review allowed us to identify four groups of personal factors influencing the manifestation of emotional burnout syndrome: typological factor, role factor, organizational factor, motivational factor, existential factor, resource factor. The analysis showed the need for further research on the development of personal resources of employees for the prevention of burnout syndrome.

Key words: emotional burnout, stress, personality type, self-regulation, self-esteem.

Introduction

The most volume of empirical evidence displays that occupational health is one of the most topical issues nowadays due to the COVID-19 pandemic situation. The research under consideration considers burnout as a professional phenomenon that appears because of the permanent stress in the

place of work (Edú-Valsania S., Laguía A., Moriano J. A.). Examining emotional burnout syndrome and the factors that affect it has become crucial due to the growing demands from organizations for improved staff performance.

The purpose of the article is to analyze current theoretical approaches and empirical research regarding the role of personal or psychological influences in the situations where emotional burnout symptoms occur.

Currently, there are several approaches in the scientific literature to the study of the phenomenon of emotional burnout. Thus, individual, interpersonal and organizational approaches stand out. In this respect, it is noted that there are both individual models for explaining the phenomenon of burnout and procedural ones. A systemic approach has been highly prioritized in national research. In recent years, it is believed the phenomenon of emotional burnout continues to be a hot topic for research that does not lose its significance. There are a number of studies on the topic of emotional burnout; while different areas are touched upon. Thus, the study of the phenomenon involves the context of organizations, which separately raises the question of the impact of organizational features on employees and their interaction. The high importance of the factor of employee burnout in the functioning of the organization and its success in the market is noted. There is a separate series of studies examining a set of organizational factors that can cause symptoms of emotional burnout. The issue of the value relationship between work and other spheres of human life, as well as the expectations that he or she has for work, is studied separately; the topic of the influence of the family on the emergence of emotional burnout of a person at work is investigated. There are studies that examine the emotional burnout of a person at work in relation to expectations about social relationships formed in a person outside the workplace, as well as the peculiarities of the relationship between a supervisor and subordinates. The phenomenon of emotional burnout can manifest itself in different spheres of human activity. Although it was initially thought of as resulting from interactions between individuals, particularly through communication, the phenomenon is now being studied as a complex phenomenon that affects various areas of human life and appears in various forms. That is why the topic of emotional burnout is not only relevant, but also reflected in completely different scientific directions. These examples demonstrate how complex the burnout phenomenon is in its structure, and the existence of many definitions of it does not always provide an unambiguous understanding of the causes and consequences of the phenomenon (Kotenev I.O.).

Materials and methods

In the process of reviewing foreign studies, the following Internet resources were involved in consideration: the largest unified database Scopus, PsycINFO, ResearchGate, i.e. a free social network that can allow to search and exchange the scientific works, and the open access international collections such as Elibrary.ru., Frontiersin.org., Web of science, Dissertart.com., Dslib.net., Rsl.ru. were studied. The set of papers published in the catalog "ScienceDirect" with the keywords "emotional burnout", "burnout", "burnout syndrome" was formed in the result of analysis.

According to the analysis of sources, it is required to consider the concept of "emotional burnout", the mechanisms of its formation, as well as relationships with other conditions identified by professional activity to determine the essence of the phenomenon "emotional burnout".

Initially, "emotional burnout" was considered as "communication disease", only later a term appeared, the translation of which sounds like "staff burnout".

The study of this phenomenon began with H.J. Freidenberg, who defined a new concept of the cause of symptoms in people who in professional activity face active interaction with wards or clients (Vodopyanova N.E., Starchenkova E.S.).

More in-depth research belongs to K. Maslach, who introduced the concept of "burnout", which in her opinion acts as an experience of feeling unnecessary against the background of general emotional exhaustion.

The results of the empirical studies by Maslach and Jackson (Maslach C., Jackson S.E.) made it possible to form a definition of the term burnout. According to the definition it is a psychological syndrome characterized by "emotional exhaustion, depersonalization, and a reduced sense of professional efficacy that can occur in caregivers". The common feature of the given definitions is that

burnout is a syndrome, and it is widely known that syndrome is a set of symptoms and indicators that can help to diagnose a distinct condition from medical aspect.

Table 1 – Definition of burnout

Dimension	Definition
Emotional exhaustion	This dimension manifests in the form of feelings and sensation of being exhausted by the psychological effort at work. It is also described in terms of weariness, tiredness, fatigue, weakening, and subjects exhibiting this type of feelings have difficulty in adapting to the work environment, since they lack the emotional energy to solve work tasks.
Cynicism or depersonalization	This dimension, the interpersonal component of burnout, is identified as the reaction of detachment, indifference and unconcern to the work performed and/or the people who receive it. This results in negative or inappropriate attitudes and behaviours, irritability, loss of idealism and interpersonal avoidance usually towards service users, patients and/or clients.
Reduced personal achievement	This dimension is reflected in a negative professional self-esteem and doubts about the ability to perform work efficiently, as well as a greater tendency to assess results negatively. It also leads to a decrease in productivity and capabilities, low morale and reduced coping skills.
Note: Compiled from the source [15].	

In the result of the analysis of difference sources, it is determined that there are some arguments related to the complete independence of these three definitions from each other. There are presented some justifications of this statement. The difference between them is in the case which of these three dimensions occurs in the stress situations (emotional exhaustion or depersonalization). However, final evidence has not yet been obtained, but long-term studies have shown that there is a cause-effect relations between the main burnout aspects. Consequently, a high level of emotional exhaustion leads to a high level of cynicism or depersonalization (Taris T.W.).

Today, most authors share the idea that burnout is a type of adaptive response to long-term stressful situations, which includes physical, psychological and behavioral components (Pryahina M.V., Dushkin A.S., Goncharova N.A., Sharanov Yu.A., Shahmatov A.V.)

Other researchers have defined burnout as a dynamic transactional process that occurs between a person and his work, and consists of three stages. First, a lack of harmony exists between individual and organizational resources in accordance with the requirements of the work, which causes an emotional reaction in response (anxiety, fatigue and exhaustion), which ultimately leads to a change in the attitude and behavior of the employee.

In general, the permanent stress at workplace can lead to the development of burnout syndrome that is instable and in case it acquires chronic characteristics, it may have a crucial consequence on the health condition. (Montero-Marín J.). From psychological aspect, the syndrome causes damage at the cognitive, emotional and attitudinal levels, which might have a negative effect on attitude towards work, surrounding environment and the professional role (Maslach C.). However, this is not a personal problem but a consequence of certain characteristics of the work activity (Bouza E.).

Results and discussion

Traditional attempts to understand emotional burnout are closely related to the need to justify the factors that influenced its occurrence. The interaction of psychological and social factors was cited as the causes of emotional burnout regarding to the current theoretical approach. In addition to psychological and social factors, in the result of the researches the third group of factors concerning substantive aspects of the professional activity occurred. According to K. Maslach, burnout is caused more by the conditions of activity than by the psychological characteristics of employees.

In this regard evidence was obtained that there are reasons for burnout. It is noted that occupational stressors can affect the entire social environment of a person, the quality of his professional life, and also constitute a risk of occurrence of individual adjustment disorders (Lavrova, Levin).

The most relevant part of the study is to analyse the role of the psychological or personal factor in the process of professional activity and its impact on increasing or reducing the emotional burnout of employees.

When considering personality traits that affect burnout, the types of personalities most prone to this syndrome are primarily identified.

Typological Factor.

1. A hyper-responsible type, who is fully dedicated himself to work, who tends to take on too much. He is compressed from three sides, driven by his own needs, the needs of clients and management.

2. A unidirectional employee, who is overcommitted to work and whose life outside the workplace is unsatisfactory. He uses his work as a substitute for social life, immersing himself in so much work that he has no time for himself. It leads to the loss of Self.

3. An authoritarian worker, who relies on his authority to govern others and expects obedience from subordinates at all costs, despite the enormous emotional cost.

4. A self-confident administrator, who evaluates himself as an indispensable employee.

5. A workaholic is a professional who has a tendency of identification with those with whom he works and for whom he works. He risks getting too involved in his work, losing himself in this life.

According to V.V. Boyko, the following individual characteristics can lead to the emergence of emotional burnout syndrome: a predisposition toward emotional aloofness, a propensity to intensely experience unfavorable circumstances related to one's professional activity, and a lack of drive for an emotional reaction when engaging in one's profession. In this instance, the syndrome of emotional burnout may be a psychological defense mechanism that manifests as the partial or complete suppression of emotions in reaction to traumatic effects brought on by the mismatch between an individual's unrealistic expectations from their work and their everyday realities.

Role factor. It has been determined that role uncertainty, role conflict, and emotional exhaustion are related. Working in a distributed responsibility environment reduces the risk of developing emotional combustion syndrome, and even with a comparatively light workload, this risk rises sharply when one's professional responsibilities are unclear or not assigned fairly. Professional situations where competition, lack of action integration, and coordinated collaborative efforts all lead to the development of emotional exhaustion, even when coordinated actions are necessary for a good outcome. Furthermore, the reason of burnout may be the nature of the work itself in the social domain, which is characterized by a huge number of psycheburdening shallow connections with various people (for example, Maslach). According to K. Maslach's research, the average medical staff in psychiatric clinics «burns out» 1.5 years after commencing work, while social workers begin to experience this symptom 2–4 years later.

From an invariably interesting conceptual point of view, which allows us to approximate the identity of the phenomenon under study, it is important to emphasize that emotional burnout – far from a monolithic structure - has a number of different aspects, as (Karvasarski, Ledera.) rightly state: emotional exhaustion, depersonalization, lack of personal achievements are the factors that influence on the arise of this syndrome typical of caring and/or assisting professions.

Organizational factor. The occurrence of the syndrome of emotional burnout is related to intense psycho-emotional activity: intense perception, processing, and interpretation of the information received; intense decision-making; and intense emotional reinforcement of communication. The unstable schedule of events and unhealthy psychological environment also contribute to the emergence of emotional exhaustion. It has hazy work structure and planning, insufficient funding, bureaucratic moments, long work hours with imprecise substance, and conflicts amongst coworker as well as inside the “manager – subordinate” system. The syndrome's root cause is linked to common issues that arise for individuals within organizational structures, such as a “special” body, a lack of autonomy and support, role conflicts, and inadequate or insufficient feedback from management to the individual employee. An additional aspect contributing to the syndrome of emotional exhaustion is the existence of psychologically challenging clients (seriously ill, contentious consumers, criminals, “troubled” teens, etc.) that a communication professional must manage. Emotional tiredness is a result of having to work in a demanding, repetitive rhythm while carrying a heavy emotional burden.

Motivational Factor. Because the motivating component makes the employee believe that both his job and himself are worthless, it plays a role in the development of burnout syndrome in workers who are not receiving appropriate compensation for their efforts, both materially and psychologically. A distinct investigation is necessary to examine the impact of alcohol misuse and the mechanisms underlying the emergence of emotional burnout syndrome in the context of alcoholization of personality.

Existential factor. Stress results from living a life that disregards the intrinsic worth of other people as well as oneself. If we define stress as being connected to an experience, then it stems from a lack of contact with value, meaning that one does not perceive or feel that what they do has value. From an existential perspective, the tension stems from the inability to agree to the current action. According to existential analysis, doing something out of a genuine desire to do so and not living fully in the moment are the two main causes of stress ("dis-cordant life"). From an existential and analytical standpoint, devastation, lack of fulfillment, psychological neediness, and loss of sense of life all stem from the same source. They finally emerge when a person lives without inner permission about the content of real behavior.

Resource factor. The authors highlight such indicators as locus of control, self-esteem and crisis-coping strategies, personality tolerance as a resource for employees to reduce emotional burnout (Kotova).

The locus of control reflects a person's tendency to perceive events as being under his (internal) control or (external) control of external circumstances. B.E. Hobb attributes "personal control" to important internal volitional resources that determine resistance to stressors. People with high internal locus of control actively resist stress, have the ability to choose an effective way of solving problems. On the other hand, people with an external locus of control facing difficult situations, experience great anxiety, show a sense of powerlessness and are more prone to depressive states. The results of many studies demonstrate a close relationship between locus of control and emotional burnout (Treshkina). In this case, the external locus of control is positively associated with emotional burnout and depersonalization. While professional efficacy correlates positively with the internal locus of control, but this trend is characteristic only for the male model (Lukina, Burlakova).

Thus, the literature analysis shows a significant role of personal or psychological resources in both increasing and decreasing emotional energy in the process of professional activity.

Experimental works can complement theoretical approaches by demonstrating the impact of personal factors on the emotional burnout of specialists from various professions.

Edú-Valsania S., Laguía A., Moriano J.A. analyzed burnout and its many elements, addressing the following topics: (1) discussion of the variables that can produce burnout, as well as the individual factors that have been recommended for its regulation; (2) identification of the impacts that burnout creates at both the human and organizational levels; (3) a summary of the key activities that may be taken to prevent and/or reduce burnout, and (4) an overview of the main techniques that have been created to quantify burnout in general or for specific vocations.

Employees may suffer negative effects from an improperly managed and organized work and professional environment, which drains their psychological resources and fails to provide them with dignity. With major consequences for both individuals and organizations, burnout has emerged as one of the major psychosocial occupational hazards in contemporary society (Han, Simionato, Grow; Epstein). More recent research has demonstrated that burnout can occur in all types of professions and occupational groups (Salanova, Schaufeli), despite the initial belief that it was exclusively common in caregivers.

In the research of emotional burnout syndrome in patients with arterial hypertension at work, the intensity and quality characteristics were determined and the role of such a personal factor as perfectionism and psychological protection techniques in development of emotional burnout syndrome in patients with arterial hypertension was studied.

All examined patients with arterial hypertension displayed low self-esteem concerning personal achievements. Male patients with arterial hypertension generally consider themselves less successful than women. Female AH patients are more susceptible to emotional exhaustion compared to men. The results showed that patients with arterial hypertension who participated in the study (and patients with arterial hypertension at work particularly) are distinguished by a high level of socially dictated

perfectionism and the representation of defensive strategies such as displacement, denial, projection, and reaction construction. According to the authors, these characteristics are a significant element of the interpersonal conflict of these patients. The results demonstrated that these symptoms are more pronounced in male patients with arterial hypertension. The results could be seen as an explanatory principle for the psychological interpretation of the typical for patients with arterial hypertension tendency to suppress such emotional experiences as uncertainty, anxiety and aggression.

The analysis of the diagnostic interview revealed that one of the most important elements contributing to the development of emotional burnout in patients with arterial hypertension is a loss of significance in professional activities. It has been demonstrated that symptoms of emotional exhaustion are more severe during age crises. Respondents with high levels of perfectionism have job prospects, opportunities for social fulfillment, and social stability (Pervichkoa, Zinchenkoa, Ostroumovab).

The next study (López, Santiago, Bolaño) identified the main correlates and / or predictors at different levels (personal, psychosocial, occupational and outside the workplace) of emotional burnout aspects. The authors drew several conclusions:

1) all variables included (personal, psychosocial, professional and non-professional) contribute to the explanation of burnout;

2) social support - whether it is support of family or friends / peers – as well as optimism contributes to the prediction of each symptom;

3) while the primary risk factor for teachers' emotional exhaustion and personality depersonalization among all the factors examined is a lack of social support from coworkers, endurance is the best indicator of success. Summing up and taking into consideration the analysis carried out, the researchers feel it is appropriate to point out that fostering social support networks (family and friends) and bolstering optimism – the conviction that everything will work out – are the most effective ways to prevent and intervene in university professor burnout. However, the authors emphasize that a number of precautions should be made here. We shouldn't ignore other personal sources of influence (hardiness, type A behavioural pattern), professional factors (number of working hours per week, length of work in the profession) and non-professional factors (daily troubles and life events).

The most important personal characteristics include stress tolerance, self-regulation, self-esteem, and coping strategies.

Doctors of science Holmes and Rahe (USA) (Raushanova, Mysaev, Turdalieva, Zhanturiev) investigated the relationship of diseases (including infectious diseases and injuries) to various stressful life events in over 5,000 individuals. They concluded that mental and physical diseases typically accompanied substantial life upheavals. They created a scale based on their findings, with each key life event assigned a specific number of points based on its level of stress.

Self-regulation is a crucial quality that helps individuals maintain their inner equilibrium by preventing negative information from affecting their well-being. Conflicts and other negative factors in life can lead to nervousness and stress. Stress tolerance, which encompasses emotional, volitional, and intellectual aspects, allows individuals to pursue their goals optimally without compromising their health. The self-assessment test developed by L.P. Ponomarenko and R.V. Belousova helps diagnose the level of stress resistance in individuals.

When assessing emotional states, particular attention is given to neuro-psyche instability, which indicates the overall mental and physical health of an individual. Neuro-psyche stability (NSP) reveals the risk of maladaptation to stress, wherein the emotional response system operates under critical conditions caused by external and internal factors.

The study, carried out using doctors as an example, revealed an external orientation of doctors in the area of interpersonal relations and an external tendency in the production sector, where they appreciated the impact of work stressors on their lives. This indicates increased sensitivity to stress in a number of professional activities and decreased subjective prioritization, which may have an effect on the occurrence of burnout (Rybina).

Another important psychological characteristic of a person is self-esteem, which reflects his attitude towards himself or to his personal qualities, is closely related to emotional burnout. Self-esteem is formed in the result of understanding a person's place in a system of meaningful social relationships and performs the function of self-regulation in complex life situations. V.A. Bodrov shows a close link between self-esteem and efficiency of stress management. People with low self-esteem who avoid

problems are more prone to stress (Bodrov). According to the study of the interrelation of self-esteem of personal qualities manifested in various social relationships with the level of occupational stress, conducted by V.A. Vinokur and O.V. Rybina from 2002 to 2005, doctors experiencing professional stress, consider themselves unattractive in social relations, their self-esteem is significantly reduced. To increase self-esteem and to compensate for their confidence, these professionals place high demands on themselves and their colleagues. A number of studies have found negative links between the self-esteem and burnout components (Orel).

Researchers from Kazakhstan have experimentally confirmed the relationship between the peculiarities of organizational culture and burnout as an undesirable process within organization. A.K. Mynbayeva considered the essence and peculiarities of the professional deformations of teachers in general, inherent in the Kazakhstani schools. Kazakhstani researchers propose a solution to the problem of preventing the process by creating a special scientific space for the exchange of experience among educators and psychologists through supervision (Puzikova, Rahmatilla, Tolemis, Ishigova).

Conclusion

The conducted research made it possible to highlight the factors of emotional burnout that are closely related to the personal or psychological resources of employees. These are typological characteristics of employees related to occupational activities, employee role positions, employee incentive systems, existential factors, and personal resources. The theoretical review suggests the importance of further research on the identification of personal resources and their development for the prevention of emotional burnout syndrome.

In this review, we analyzed what burnout is, what are its basic aspects, what models have been proposed to describe and explain the syndrome, what are its triggers and consequences, what tools can be used to assess it and how to intervene in it at the organizational and individual level. We also suggest our critical vision by pointing out how each particular aspect should be studied today, the future directions of burnout research, and what future directions for intervention in the organization should be.

There is no doubt that burnout is currently giving rise to a growing concern among individuals, organizations and society. For example, among doctors, this syndrome has reached epidemic proportions worldwide, accompanied by alarming levels of depression and suicidal thoughts (Shanafelt). Thus, people suffering from burnout report feeling tired throughout the day, not just during the working day. In fact, even thinking about work before getting up in the morning tires them out.

However, burnout is not an inevitable syndrome; it can be prevented before it occurs and treated during its development. However, interventions often focus on individuals rather than on organizations, although organizational factors such as work overload or role uncertainty are the main causes of the syndrome. According to Shanafelt and Noseworthy (Shanafelt, Noseworthy), organizations should regularly assess the well-being of their employees, both quantitatively and qualitatively, and consider it as a key indicator of efficiency. In fact, it is quite possible that the relationship between burnout and productivity is underestimated, as burned-out employees apply “productivity defense” strategies to support priorities and neglect low-priority tasks such as customer or patients courtesy (Demerouti, Bakker, Nachreiner, Schaufeli). Thus, the syndrome symptoms are disguised until critical points are reached.

REFERENCES

- 1 Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление. – М.: ООО «ПЕР СЭ», 2006. – 650 с.
- 2 Водопянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. – СПб.: Питер, 2008. – 336 с.
- 3 Bouza E., Gil-Monte P.R., Palomo E., Cortell-Alcocer M., Del Rosario G. et al. Síndrome de quemarse por el trabajo (burnout) en los médicos de España // Rev. Clínica Española. 2020. P. 359–363.
- 4 Групповая психотерапия / Под ред. Б.Д. Карвасарского, С. Ледера. – М.: Медицина, 1990. – 384 с.

- 5 Grow H.M., McPhillips H.A., Batra M. Understanding physician burnout // *Curr. Probl. Pediatric Adolesc. Health Care*. 2019. P. 100656.
- 6 Gil-Monte P., Peiró J.M. *Desgaste psíquico en el trabajo: el síndrome de quemarse*. Madrid: Síntesis. 1997. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/2313/231318052004.pdf>
- 7 Demerouti E., Bakker A.B., Nachreiner F., Schaufeli W.B. A model of burnout and life satisfaction amongst nurses // *J. Adv. Nurs*. 2000. P. 454–464.
- 8 Pervichkova E., Zinchenko Y., Ostroumov O. Personal Factors of Emotional Burnout in Patients with Hypertension at Work // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2013. P. 407–412.
- 9 Edú-Valsania S., Laguía, A., Moriano J.A. Burnout: A Review of Theory and Measurement // *International journal of environmental research and public health*. 2022. No. 19(3). P. 1780. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph19031780>
- 10 Epstein E.G., Haizlip J., Liaschenko J., Zhao D., Bennett R., Marshall M.F. Moral distress, mattering, and secondary traumatic stress in provider burnout: A call for moral community // *AACN Adv. Crit. Care*. 2020. No. 31. P. 146–157.
- 11 Котенев И.О. Психологическая оценка личности руководителя оvd с помощью калифорнийского опросника // *Психопедагогика в правоохранительных органах*. – 2001. – № 1(15). – С. 93.
- 12 Котова Е.В. Профилактика синдрома эмоционального выгорания: учебное пособие. – Красноярск: Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева, 2013. URL: www.metodichka.x-pdf.ru.
- 13 Лаврова К., Левин А. Синдром выгорания: профилактика и управление / Пособие для сотрудников, работающих в программах снижения вреда. – 2006.
- 14 Лукина В.С., Бурлакова А.Р. Взаимосвязь профессионального выгорания и локуса контроля // *Педагогика. Психология. Философия*. – 2018. – № 4(12).
- 15 Maslach C., Jackson S.E. *Maslach Burnout Inventory. Manual* // Consulting Psychologists Press. Palo Alto, CA, USA. 1981. URL: <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=950069>

REFERENCES

- 1 Bodrov V.A. (2006) *Psichologicheskij stress: razvitie i preodolenie*. M.: OOO «PER SJE», 650 p. (In Russian).
- 2 Vodopjanova N.E., Starchenkova E.S. (2008) *Sindrom vygoraniya: diagnostika i profilaktika*. SPb.: Piter, 336 p. (In Russian).
- 3 Bouza E., Gil-Monte P.R., Palomo E., Cortell-Alcocer M., Del Rosario G. et al. (2020) Síndrome de quemarse por el trabajo (burnout) en los médicos de España // *Rev. Clínica Española*. P. 359–363. (In English).
- 4 Gruppovaja psihoterapija / Pod red. B.D. Karvasarskogo, S. Ledera. M.: Medicina, 1990. 384 p. (In Russian).
- 5 Grow H.M., McPhillips H.A., Batra M. (2019) Understanding physician burnout // *Curr. Probl. Pediatric Adolesc. Health Care*. P. 100656. (In English).
- 6 Gil-Monte P., Peiró J.M. (1997) *Desgaste psíquico en el trabajo: el síndrome de quemarse*. Madrid: Síntesis. . URL: <https://www.redalyc.org/pdf/2313/231318052004.pdf>. (In English).
- 7 Demerouti E., Bakker A.B., Nachreiner F., Schaufeli W.B. (2000) A model of burnout and life satisfaction amongst nurses // *J. Adv. Nurs*. P. 454–464. (In English).
- 8 Pervichkova E., Zinchenko Y., Ostroumov O. (2013) Personal Factors of Emotional Burnout in Patients with Hypertension at Work // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. P. 407–412. (In English).
- 9 Edú-Valsania S., Laguía, A., Moriano J.A. (2022) Burnout: A Review of Theory and Measurement // *International journal of environmental research and public health*. No. 19(3). P. 1780. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph19031780>. (In English).
- 10 Epstein E.G., Haizlip J., Liaschenko J., Zhao D., Bennett R., Marshall M.F. (2020) Moral distress, mattering, and secondary traumatic stress in provider burnout: A call for moral community // *AACN Adv. Crit. Care*. No. 31. P. 146–157. (In English).
- 11 Kotenev I.O. (2001) *Psichologicheskaja ocenka lichnosti rukovoditelja ovd s pomoshju kalifornijskogo oprosnika* // *Psihopedagogika v pravoohranitelnyh organah*. No. 1(15). P. 93. (In Russian).
- 12 Kotova E.V. (2013) *Profilaktika sindroma jemocional'nogo vygoraniya: uchebnoe posobie*. – Krasnojarsk: Krasnojar. gos. ped. un-t im. V.P. Astafeva. URL: www.metodichka.x-pdf.ru. (In Russian).
- 13 Lavrova K., Levin A. (2006) *Sindrom vygoraniya: profilaktika i upravlenie* / Posobie dlja sotrudnikov, rabotajushih v programmah snizhenija vreda. (In Russian).
- 14 Lukina V.S., Burlakova A.R. (2018) *Vzaimosvjaz' professional'nogo vygoraniya i lokusa kontrolja* // *Pedagogika. Psihologija. Filosofija*. No. 4(12). (In Russian).
- 15 Maslach C., Jackson S.E. (1981) *Maslach Burnout Inventory. Manual* // Consulting Psychologists Press. Palo Alto, CA, USA. URL: <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=950069>. (In English).

ЫСҚАҚ Г.Т.,*¹

психология магистрі, психолог.
*e-mail: 21220756@turan-edu.kz
ORCID ID: 0000-0002-5623-7598

БАПАЕВА С.Т.,¹

психология магистрі, психолог.
e-mail: s.bapayeva@turan-edu.kz
ORCID ID: 0000-0001-5650-3131

РОГАЛЕВА Л.Н.,²

пс.ф.к., доцент.
e-mail: L.n.rogaleva55@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6870-9409

¹«Арна» даму орталығы,
Алматы қ., Қазақстан

²Ресей тұңғыш президенті Б.Н. Ельцин
атындағы Орал федералдық университеті
Екатеринбург қ., Ресей

ЭМОЦИОНАЛДЫ ҚАЖУДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫН ЗЕРТТЕУДЕГІ БАҒЫТТАР: ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Андатпа

Мақаланың мақсаты-қажудың тұлғалық факторларын зерттеуге арналған теориялық және эксперименттік зерттеулерді талдау. Зерттеу көзі ретінде интернет-ресурстар пайдаланылды: Scopus, PsycINFO ірі бірыңғай деректер базасымен, ResearchGate ғылыми жұмыстарын іздеу және бөлісу мүмкіндігі бар тегін әлеуметтік желімен, ашық қолжетімділікте шетелдік коллекцияларды қарастырылды: Elibrary.ru., Frontiersin.org., Webofsciens, Dissercart.com., Dslib.net., Rsl.ru., және басқалар. Әдебиеттерге шолу қажу синдромының көрінісіне әсер ететін факторлардың төрт тобын анықтауға мүмкіндік берді: типологиялық фактор, рөлдік фактор, ұйымдастырушылық фактор, мотивациялық фактор, экзистенциалды фактор, ресурстық фактор. Жүргізілген талдау қажу синдромының алдын алу үшін қызметкерлердің тұлғалық ресурстарын дамыту бойынша қосымша зерттеулер жүргізу қажеттілігін көрсетті.

Тірек сөздер: эмоционалды қажу, стресс, тұлға типі, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі бағалау.

ЫСҚАҚ Г.Т.,*¹

магистр психологии, психолог.
*e-mail: 21220756@turan-edu.kz
ORCID ID: 0000-0002-5623-7598

БАПАЕВА С.Т.,¹

магистр психологии, психолог.
e-mail: s.bapayeva@turan-edu.kz
ORCID ID: 0000-0001-5650-3131

РОГАЛЕВА Л.Н.,²

пс.ф.к., доцент.
e-mail: L.n.rogaleva55@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6870-9409

¹Центр развития «Арна»,
г. Алматы, Казахстан

²Уральский федеральный университет имени
первого президента России Б.Н. Ельцина,
г. Екатеринбург, Россия

ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЛИЧНОСТНЫХ ФАКТОРОВ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Аннотация

Цель статьи проанализировать имеющиеся теоретические и экспериментальные исследования к изучению личностных факторов эмоционального выгорания. В качестве источников исследования использова-

лись интернет-ресурсы: с крупнейшей единой базой данных Scopus, PsycINFO, бесплатной социальной сетью с возможностью поиска и обмена научными работами ResearchGate, просмотрены зарубежные коллекции в открытом доступе: Elibrary.ru., Frontiersin.org., Webofsciens, Disscart.com., Dslib.net., Rsl.ru., и другие. Проведенный обзор литературы позволил выделить четыре группы личностных факторов, влияющих на проявление синдрома эмоционального выгорания: типологический фактор, ролевой фактор, организационный фактор, мотивационный фактор, экзистенциальный фактор, ресурсный фактор. Проведенный анализ показал необходимость проведения дальнейших исследований по развитию личностных ресурсов сотрудников для профилактики синдрома эмоционального выгорания.

Ключевые слова: эмоциональное выгорание, стресс, тип личности, саморегуляция, самооценка.

2 CLINICAL AND SPECIAL PSYCHOLOGY КЛИНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ АРНАЙЫ ПСИХОЛОГИЯ КЛИНИЧЕСКАЯ И СПЕЦИАЛЬНАЯ ПСИХОЛОГИЯ

МРНТИ 15.01
УДК 159.923.2

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-2-17-26>

КЛЕПИКОВА А.А.,*¹

магистрант.

*e-mail: klepikova.anna@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-0278-651X

ШИХОВА О.М.,¹

к.б.н., ассоциированный профессор.

e-mail: olshikhova@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-4079-808X

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ВЗАИМОСВЯЗЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ОБРАЗОМ ТЕЛА С ПСИХОЛОГИЧЕСКИМ БЛАГОПОЛУЧИЕМ: ОБЗОР АКТУАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация

Образ тела индивидуума, отражая индивидуальный стиль, состояние здоровья и даже социальный статус, определяет его самовосприятие и восприятие его окружающими. Один из важных вопросов, ставящийся многими исследователями, – от каких компонентов зависит удовлетворенность собственным телом и как в дальнейшем отношение к своему телу может повлиять на благополучие человека и его психическое состояние. Целью данной статьи явился систематический обзор актуальных исследований за последние пять лет, изучающих взаимосвязь удовлетворенности образом своего тела с психологическим благополучием человека. Научная значимость обзора заключается в обобщении современных данных и исследований в этой области для дальнейшей разработки плана проведения экспериментального исследования в Казахстане на выборке женщин первого периода среднего возраста. Настоящее исследование позволяет более подробно проанализировать взаимосвязи удовлетворенности образом своего тела и психологического благополучия, что с точки зрения практической значимости способствует созданию новых и усовершенствованию существующих программ психологической помощи людям, имеющим запросы на повышение качества жизни и психологического благополучия, принятию себя и снижению риска развития расстройств пищевого поведения. При написании работы был использован метод теоретического анализа научной литературы, включающий систематизацию и обобщение актуальных данных по теме образа тела и психологического благополучия. Результатами данной статьи являются выводы об обнаружении тесных связей между психологическим благополучием и образом тела, влиянием удовлетворенности образом тела на вероятность возникновения расстройств пищевого поведения, а также влияние социальных сетей на неудовлетворенность образом своего тела. Ценность проведенного исследования – в прицельном изучении вопроса взаимосвязи психологического благополучия и образа тела. Полученные выводы мы планируем использовать для составления плана дальнейшего исследования образа тела на выборке женщин первого периода среднего возраста (21 год–35 лет) в Казахстане.

Ключевые слова: образ тела, расстройства пищевого поведения, личностные особенности, социальные сети, психологическое благополучие.

Введение

Практические психологи г. Алматы на групповых интервизиях нередко заявляют о существующей проблеме: увеличение количества клиентских запросов, связанных с неудовлетворенностью собственной внешностью, и, как следствие, низкой самооценкой, отсутствием ощущения благополучия в различных жизненных сферах, в частности в сфере отношений, а также увеличение риска дисморфофобического расстройства и расстройств пищевого поведения. Таким образом, актуальным становится обзор научных источников по обозначенной проблеме с целью дальнейшей реализации исследования на выборке казахстанских женщин первого периода среднего возраста (21 год–35 лет) и последующей разработки практических рекомендаций для психологов, работающих с нарушениями восприятия образа тела и расстройствами пищевого поведения у женщин данной возрастной категории.

Понятия «образ тела» ввел в психологию австро-американский невролог и психоаналитик Пауль Шильдер в своей книге 1935 г. «Образ и внешний вид человеческого тела» (*The Image and Appearance of the Human Body*). Этот термин играет значительную роль в самоидентификации личности, описывая способ, которым человек воспринимает свое тело, его эмоциональную окраску и восприятие окружающими. Телесный облик человека как компонент его самооценки играет важную роль в его взаимодействии с социумом и влияет на эмоциональную составляющую личности. Проблема внешней привлекательности и телесного образа является актуальной в современном мире, так как визуальная культура и способы представления информации продолжают активно развиваться. Внешний облик человека становится не просто физическим аспектом, а новым культурным феноменом, который стремится соответствовать постоянно меняющимся требованиям общества и стандартам красоты [1, 3, 6]. Стремление видоизменить свое тело и внешность под определенные стандарты в попытке повысить уровень личного благополучия зачастую не несет положительного результата.

Объектом исследования в данной статье является психологическое благополучие. Предметом исследования выступает психологическое благополучие во взаимосвязи с удовлетворенностью образом своего тела, включая такие аспекты, как влияние соцсетей и вероятность развития расстройств пищевого поведения.

Основная цель статьи – выявление наличия и характера взаимосвязи между удовлетворенностью образом тела и психологическим благополучием на данном временном отрезке развития общества. Для достижения этой цели сформулированы следующие задачи:

1. Изучить феномен удовлетворенности образом своего тела, а также нарушения, связанные с искажением адекватного восприятия собственной телесности.
2. Проанализировать факторы, влияющие на формирование расстройств пищевого поведения у разных категорий граждан.
3. Исследовать риск развития расстройств пищевого поведения при ложном восприятии образа тела.
4. Оценить взаимовлияние различных аспектов психологического благополучия и негативного восприятия своего тела на разных этапах взросления человека.
5. Выделить факторы нормализации самооотношения к телесному «я» и, как следствие, повышение психологического благополучия и профилактику расстройств пищевого поведения.

В качестве гипотезы было сформулировано предположение о том, что удовлетворенность образом тела положительно коррелирует с показателями психологического благополучия. Эта гипотеза предполагает, что люди, которые довольны своим телом, склонны испытывать более высокий уровень психологического благополучия, в то время как неудовлетворенность телом может быть связана с негативными психологическими последствиями. В статье выделены дополнительные переменные, такие как роль социальных медиа и стандартов красоты в формировании этой взаимосвязи.

Результаты исследования могут быть использованы психологами и психотерапевтами для оказания квалифицированной помощи женщинам, неудовлетворенным образом своего тела.

Материалы и методы

Статья написана на основе научных публикаций зарубежных авторов, выпущенных в 2019–2023 гг. В ходе написания работы были применены следующие научные методы: общетеоретический, анализ и синтез, индуктивно-дедуктивный. На начальном этапе проводился сбор и отбор релевантных научных статей, посвященных неудовлетворенности образом тела. Для этого использовались базы данных, включая Google Scholar, ResearchGate, Киберленинка, что обеспечивало доступ к международным исследованиям. На втором этапе выполнялся критический анализ и интерпретация отобранных источников. Рассматривались основные тенденции и последствия неудовлетворенности образом тела, а также существующие методики ее измерения. Завершающим этапом стал синтез полученных данных, позволяющий создать целостное представление о текущем уровне знаний. Это помогло выявить пробелы в исследованиях и подчеркнуть необходимость дальнейших научных изысканий в этой области. При использовании индуктивно-дедуктивного метода была сформулирована гипотеза для обеспечения логической последовательности исследования.

Результаты и обсуждение

Социальные сети, в том числе Instagram, оказывают влияние на удовлетворенность образом своего тела. Значительными в формировании представлений о теле являются социокультурные факторы, предлагающие определенные стандарты и идеалы красоты, которым человек старается соответствовать. Тенденции в области питания, физических нагрузок и красоты, продвигаемые через телевидение и социальные сети, формируют критерии оценки собственного тела [6, 7]. Стремясь приблизиться к транслируемому идеалу внешности, человек может прибегать к изменению своего внешнего вида с помощью различных методов, таких как диеты, косметология и пластическая хирургия. Несмотря на то что неудовлетворенность собственным телом и, как следствие, желание быть стройнее исторически чаще ассоциируется с женщинами, в настоящее время подтверждается идея о том, мужчины тоже могут быть не удовлетворены образом своего тела [5], но выражается это иначе и может быть связано не столько с желанием стройности, сколько со стремлением обладать более сильным телом. Схожие модели о стройности у женщин и хорошо развитой мускулатуре у мужчин соответствуют идеалам красоты, транслируемым средствами массовой информации и социальными сетями.

Неудовлетворенность образом своего тела является фактором риска для возникновения расстройств пищевого поведения. Человек, как правило, считает свои представления о себе убедительными, независимо от того, основаны ли они на объективных фактах или субъективных суждениях. Представления о себе касаются тела, способностей, социальных отношений и других аспектов своей личности. Совокупность представлений о себе имеет общее обозначение «Я-концепция» (Джеймс У., Бернс Р., Роджерс К.). Для психологического комфорта необходимо, чтобы все структуры работали слаженно и взаимодействовали гармонично, в то время как низкая дифференцированность Я-концепции увеличивает стрессодоступность всей системы [2, 14]. Искажение образа тела становится важным вторичным психопатогенным фактором [2], увеличивая риск возникновения расстройств пищевого поведения.

Неудовлетворенность образом своего тела влияет на психологическое благополучие. Влияние культуры и общества на отношение человека к собственному телу может оказывать как положительный эффект, стимулируя интерес к занятиям физической активностью и заботу о здоровье, так и негативный, приводя к снижению самооценки и уровня удовлетворенности жизнью. Таким образом, мы полагаем, что негативное самоотношение к своему физическому «я» находится во взаимосвязи со снижением психологического благополучия.

Модели стройности у женщин соответствуют идеалам красоты, транслируемым средствами массовой информации и социальными сетями [5]. Дальнейшее сравнение собственного тела с идеальными фигурами часто мотивирует женщин к изменению своих параметров. Так, в исследовании Мовсисян К.Р. из Южного федерального университета г. Ростова-на-Дону автор предполагает и исследует взаимосвязь между риском возникновения расстройств пищевого поведения и использованием социальных сетей [6]. Автор анализировала влияние социаль-

ных сетей на восприятие своего тела, опираясь на данные, показывающие, что почти половина участников активно следила за профилями людей, чьи фигуры они считали идеальными. Большинство участниц исследования выразило желание изменить свою фигуру, и более половины из них предпочли бы снизить свой вес, что может привести к развитию расстройств пищевого поведения, так как социальные сети представляют изображения, часто искаженные и не отражающие реальности. Исследование группы докторов психологических наук и исследователей из Италии подтвердило, что на неудовлетворенность образом тела влияет не время, проведенное в Instagram, а тип взаимодействия пользователя с изображениями и источником изображений [15]. Так, авторами исследования был сделан вывод, что просмотр и взаимодействие с фотографиями, видео или историями знаменитостей в Instagram, которые пропагандируют стандарты красоты, способствует сравнению внешности и неудовлетворенности телом, а также может способствовать желанию прибегнуть к изменениям собственной внешности с помощью косметической хирургии. Батурина Н.В., кандидат психологических наук Южно-Уральского государственного университета, совместно с магистрантом Зацепиной О.А. анализировали воздействие социальной сети Instagram на восприятие образа своего тела [7]. Результаты их исследования показали, что участницы стали больше связывать уровень своего счастья и успеха с оценкой своей внешности после просмотра фотографий, в то время как в контрольной группе значительных изменений не наблюдалось. Даже краткосрочное воздействие социальной сети Instagram изменило отношение женщин к собственному телу. В исследовании доктора психологических наук

I. Muñis индонезийского университета штата Макаassar, F.A. Lukman, A.N. Hamid изучалась интенсивность использования социальных сетей в отношении неудовлетворенности образом тела у женщин раннего возраста [13]. Объектом исследования стали 304 индонезийские женщины в возрасте 18–25 лет. Данное исследование позволило предположить, что чем чаще молодые женщины пользуются социальными сетями, тем более неудовлетворенными они становятся по отношению к своему образу тела, а интенсивность использования социальных медиа положительно влияет на неудовлетворенность образом тела. Другое индонезийское исследование психологического департамента университета Нуса Чендана [14], напротив, показало, что частота использования Instagram не влияет на образ тела, однако мнение и поддержка подписчиков влияет на формирование позитивного образа тела.

Иванов Д.В., кандидат психологических наук Самарского государственного социально-педагогического университета, совместно со студенткой Хохриной А.А. в своем исследовании взаимосвязи образа тела у подростков с нарушениями пищевого поведения [18] подтвердили, что подростки, неудовлетворенные собственной внешностью, принимают пищу бесконтрольно, имеют сложности осознания процессов своего питания, проявляют осторожность в выборе еды по принципу полезности, а также испытывают страх перед перспективой набрать вес. Подростки выборки сталкивались с трудностями в проживании эмоций, использовали еду в качестве стимула для приема пищи и «заедания» стресса, а также имели склонность прибегать к ограничительному и экстернальному пищевому поведению. В другом исследовании этих же авторов, посвященном особенностям восприятия себя студентами юношеского возраста с расстройствами пищевого поведения [19] авторы выяснили, что высокий уровень притязаний и завышенная самооценка способствуют булимии или стремлению к худобе. Эти данные можно учитывать в консультировании юношей и девушек с расстройствами пищевого поведения, в процессе работы принимая во внимание их самооценку, уровень притязаний и самоотношение. Аспирант кафедры клинической психологии Борисова С.Л., доктора психологических наук Запесоцкая И.В. и Сокольская М.В. из Российского национального исследовательского медицинского университета имени Н.И. Пирогова совместно с кандидатом филологических наук Разуваевой Т.Н. из Белгородского государственного национального исследовательского университета [20] провели исследование, по результатам которого выявили особенности, связанные с субъективным отношением к собственному телу у испытуемых с выраженными типами пищевого поведения, рассматриваемыми как граница нормы. У респондентов преобладала неудовлетворенность, включающая в себя эмоциональную оценку, а также чувства, связанные с внешностью и убеждения и представления об идеальной внешности, при этом отсутствовали нарушения, связанные с объективирующими представлениями о собственном теле, такими как вес, пропорции и размер.

Современная общественная культура внимательно сосредоточена на внешнем облике человека, что приводит к широкому распространению недовольства своим видом даже среди людей без физических или психических проблем. Было проведено множество исследований, подтверждающих, что неудовлетворенность своим телом присуща подросткам, но сейчас появляется больше доказательств о возникновении неудовлетворенности не только в подростковом возрасте, но и в детстве, а также в период взрослости [5]. Искаженное восприятие собственного тела может привести к ухудшению психического и социального благополучия личности [12]. В исследовании кандидата психологических наук Хавыло А.В. совместно со студенткой Ситцевой М.С. и магистрантом Ереминой И.И. из Калужского государственного университета им. К.Э. Циолковского основной задачей являлось изучение уровня удовлетворенности образом тела как одним из аспектов личного благополучия человека. В ходе этого исследования авторами была подтверждена гипотеза о том, что субъективное благополучие личности положительно связано с удовлетворенностью образом собственного тела и у мужчин, и у женщин, а также имеется гендерная специфика в оценочном восприятии отдельных частей тела [3].

В исследовании Козьминой Л.Б., кандидата психологических наук, доцента кафедры педагогики и психологии института развития образования Иркутской области была выявлена связь позитивного восприятия образа тела у молодых женщин с уровнем психологического благополучия личности [16]. Чем выше уровень психологического благополучия респонденток, тем выше был уровень самопринятия образа телесного «я», регистрировалось более позитивное восприятие своей внешности, а также отмечалось лояльное отношение значимых людей к внешности. Исследование показало, что респондентки с большей независимостью от влияния окружающей среды лучше принимают свой телесный образ. Примечательно, что положительная оценка внешности от значимого человека помогает девушке обрести независимость от мнений других людей. В то же время негативное восприятие своей внешности усиливает беспокойство жизненными условиями, зависимость от чужого мнения и ощущение бессилия в управлении собственной жизнью. Было сделано предположение, что на фоне высокого уровня самопринятия образа своего тела у женщин развиваются качества, способствующие успешной постановке жизненных целей, преодолению трудностей, а также качественному овладению деятельностью. Барышева Н.А., аспирант направления «Психология», и Ожигова Л.Н., докторант кафедры психологии личности и общей психологии Кубанского государственного университета, выявили [11], что такие компоненты самоотношения, как принятие и понимание себя, степень близости отношения с собой, самостоятельность, особенности самоподдержки и интегральное отношение к себе являются личностными детерминантами удовлетворенности телом у девушек.

В работе шести докторов психологических наук из США и Нидерландов [17] было проведено интервью с женщинами, чей жизненный опыт содержал путь от негативного восприятия образа своего тела к его позитивному восприятию. В ходе интервью стало ясно, что истории женщин определялись болезненным и часто травматичным опытом, связанным с их телом, что имело многочисленные последствия для их благополучия и качества взаимодействия с миром. Их тела рассматривались как «проблема», и они не получали никакой или достаточной поддержки или позитивного ролевого моделирования в отношении своего негативного телесного опыта. Из материалов интервью авторами было выделено 12 тем, которые повлияли на формирование позитивного отношения респонденток к образу своего тела. Среди тем, влияющих на изменение отношения к своему телу, упоминается взросление и приобретение жизненного, духовного или материнского опыта, изменение социальных норм и установок в отношении стандартов красоты.

Изменение отношения к образу своего тела с возрастом отмечается в исследовании Белогай К.Н., кандидата психологических наук, доцента кафедры акмеологии и психологии развития Кемеровского государственного университета [10]. Согласно ее исследованию, в период ранней взрослости число женщин с негативным образом тела снижается, а в период средней взрослости, наоборот, увеличивается, что связано с изменением тела вследствие репродуктивного опыта. Доктор психологических наук Зацепина О.А. совместно с Гореловой Г.Г., Рыжковой М.И. из Южно-Уральского государственного университета в ходе своего исследо-

вания приходят к выводу, что с возрастом человек склонен к более негативному восприятию своего облика. Чем старше становится индивидуум, тем дальше отступает идеал красоты, что отражается в уменьшении удовлетворенности собственным телом. Авторы пришли к выводу о тесной связи между самооценкой и параметрами самовосприятия облика тела, которая только укрепляется со временем.

По мнению исследователей, это указывает на необходимость работы по повышению общей самооценки, что поможет изменить взгляд на собственную внешность [9]. В течение всей жизни у многих женщин сохраняется стабильная неудовлетворенность своим телом. Однако содержание этой неудовлетворенности меняется: в молодом возрасте акцент делается на контроле веса, формах тела и впечатлении, которое они производят на окружающих. В более старшем возрасте (от 50 до 65 лет) эти проблемы уступают место беспокойству о заметных признаках старения [4]. С возрастом происходят изменения в физическом облике, что, безусловно, отражается на самопонимании своей внешности. В юном возрасте физические аспекты телесности, связанные с особенностями физического развития, чаще подвержены сравнению со стандартами красоты [8].

Подводя итоги систематического обзора актуальных исследований, мы приходим к следующим выводам:

1. Социальные сети способны оказывать негативное влияние на неудовлетворенность образом своего тела. При этом в большей степени влияет не количество времени, проведенного в соцсетях, а тип визуального материала. Так, просмотр изображений фигур и внешности, соответствующих принятым стандартам красоты, может повысить неудовлетворенность образом своего тела при осознании несоответствия своей внешности этим стандартам.

2. Неудовлетворенность образом своего тела является психопатогенным фактором, включая риск развития расстройств пищевого поведения.

3. Неудовлетворенность образом своего тела снижает уровень субъективного психологического благополучия.

Большинство исследований проводится для выявления взаимосвязи между образом тела и внешними показателями, такими как культура, общественное мнение, социальные сети. Несмотря на то что неудовлетворенность образом тела характерна как для мужчин, так и для женщин, основные исследования проводятся на выборке женщин, так как их желание изменить свою внешность более видимо в обществе. Из возрастных особенностей основное внимание исследователей направлено на подростков, в то время как другим возрастным категориям обоих полов уделяется меньшее внимание.

Заключение

Неудовлетворенность образом тела является одной из отправных точек к развитию расстройств пищевого поведения и снижению уровня психологического благополучия. По нашему мнению, актуальным является исследование личностных особенностей женщин с неудовлетворенностью образом своего тела для лучшего понимания психологического профиля человека, склонного к расстройствам пищевого поведения.

Результаты такого исследования на выборке казахстанских женщин первого периода среднего возраста (21–35 лет) могут помочь практическим психологам-консультантам для определения мишеней психокоррекции в работе с женщинами, недовольными образом своего тела. Психологическая работа, направленная на повышение удовлетворенности образом своего тела, будет, с одной стороны, профилактикой расстройств пищевого поведения, а с другой – позволит, как мы полагаем, повысить уровень психологического благополучия личности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Авдюнина Н.А. Образ тела как компонент самосознания в юношеском возрасте // Общие вопросы социально-педагогической деятельности. – 2016. – Том 10. – № 2.
- 2 Соколова Е.Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности. – 1989. – С. 50.

- 3 Хавыло А.В., Ситцева М.С., Еремина И.И. Удовлетворенность образом тела как компонент субъективного благополучия человека // Известия Иркутского государственного университета. Серия Психология. – 2021. – Т. 38. – С. 100–113. URL: <https://doi.org/10.26516/2304-1226.2021.38.100>
- 4 Татаурова С.С. Актуальные проблемы исследования образа тела // Психологический вестник Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 2009. – С. 142–154.
- 5 Pollina-Pocallet M., Artigues-Barberà E., Tort-Nasarre G., Sol J., Azlor L., Foguet-Boreu Q. Ortega-Bravo M. Self-Perception and Self-Acceptance Are Related to Unhealthy Weight Control Behaviors in Catalan Adolescents: A Cross-Sectional Study // *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2021, no. 18, p. 4976. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph18094976>
- 6 Мовсисян К.Р. Влияние социальных сетей на формирование и развитие расстройств пищевого поведения // Северо-Кавказский психологический вестник. – 2022. – Т. 20. – № 1. – С. 15–28. URL: <https://doi.org/10.21702/ncpb.2022.1.2>
- 7 Батурина Н.В., Зацепина О.А. Влияние социальной сети Instagram на восприятие образа тела у молодых женщин // Общество: социология, психология, педагогика. – 2021. – № 7. – С. 57–61. URL: <https://doi.org/10.24158/spp.2021.7.9>
- 8 Saiphoo A.N., Vahedi Z.A. Meta-analytic review of the relationship between social media use and body image disturbance // *Computers in human behavior*. 2019, no. 101, pp. 259–275.
- 9 Зацепина О.А., Горелова Г.Г., Рыжкова М.Ю. Динамика изменения параметров самовосприятия образа тела (на примере женщин ранней и средней зрелости) // Вестник Государственного университета просвещения. Серия: Психологические науки. – 2023. – № 4. – С. 81–89.
- 10 Белогай К.Н. Представления о своем теле у женщин в период средней зрелости // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2019. – Т. 21. – № 2. – С. 375–383. URL: <https://doi.org/10.21603/2078-8975-2019-21-2-375-383>
- 11 Барышева Н.А., Ожигова Л.Н. Личностные детерминанты удовлетворенности телом у девушек // Южно-российский журнал социальных наук. – 2021. – Т. 22. – № 2. – С. 143–158. URL: <https://doi.org/10.31429/26190567-22-2-143-158>
- 12 Узденова А.М., Кочкаров А.С. Образ тела как предиктор исполнительской деятельности в структуре здорового образа жизни в юношеском возрасте // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2022. – № 8(210).
- 13 Lukman F.A., Muis I., Hamid A.N. The effect of intensity use social media on bodyimage dissatisfaction in early adult women // *Journal Ilmiah Psikologi*. 2023, no. 8(3), pp. 314–324. URL: <https://doi.org/10.23917/indigenous.v8i3.2587>
- 14 Sepriyawati Dwi, Lobo R., Dinah M., Lerik Ch., Pasifikus R. Body Image of Emerging Women as Seen From Intensity of Instagram Use // *Journal of Health and Behavioral Science*. 2022. Vol. 4. No. 3. P. 422–429.
- 15 Di Gesto C., Nerini A., Policardo G.R., Matera C. Predictors of Acceptance of Cosmetic Surgery: Instagram Images-Based Activities, Appearance Comparison and Body Dissatisfaction Among Women Aesthetic Plastic Surgery. 2021. URL: [10.1007/s00266-021-02546-3](https://doi.org/10.1007/s00266-021-02546-3)
- 16 Козьмина Л.Б. Психологическое благополучие и особенности восприятия образа своего тела у девушек-студенток // Общество: социология, психология, педагогика. – 2023. – № 6. – С. 106–110. URL: <https://doi.org/10.24158/spp.2023.6.15>
- 17 Allea J.M., Tylka T.L., Martijn C., Waldén M.I., Webb J.B., Piran N. I'll never sacrifice my well-being again: the journey from negative to positive body image among women who perceive their body to deviate from societal norms // *Body Image*. 2023, no. 45, pp. 153–71. URL: [10.1016/j.bodyim.2023.03.001](https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2023.03.001)
- 18 Иванов Д.В., Хохрина А.А. Образ тела у подростков с нарушениями пищевого поведения // Вестник университета. – 2019. – № 6. – С. 198–204.
- 19 Хохрина А.А., Иванов Д.В. Особенности восприятия себя в юношеском возрасте у студентов с нарушениями пищевого поведения // Бюллетень науки и практики. – 2021. – Т. 7. – № 9. – С. 504–510. URL: <https://doi.org/10.33619/2414-2948/70/48>
- 20 Запесоцкая И.В., Сокольская М.В., Разуваева Т.Н., Борисова С.Л. Влияние нейропсихологического статуса на особенности схемы тела при нарушении пищевого поведения // Вестник РГМУ. – 2022. – С. 83–89. URL: [10.24075/vrgmu.2022.051](https://doi.org/10.24075/vrgmu.2022.051)

REFERENCES

- 1 Avdjuna N.A. (2016) Obraz tela kak komponent samosoznaniya v junosheskom vozraste // *Obshhie voprosy social'no-pedagogicheskoy dejatel'nosti*. V. 10. No. 2. (In Russian).
- 2 Sokolova E.T. (1989) Samosoznanie i samoocenka pri anomalijah lichnosti. P. 50. (In Russian).

- 3 Havylo A.V., Sitceva M.S., Eremina I.I. (2021) Udovletvorennost' obrazom tela kak komponent sub#ektivnogo blagopoluchija cheloveka // *Izvestija Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija Psihologija*. V. 38. P. 100–113. URL: <https://doi.org/10.26516/2304-1226.2021.38.100>. (In Russian).
- 4 Tataurova S.S. (2009) Aktual'nye problemy issledovanija obraza tela // *Psihologicheskij vestnik Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta*. Ekaterinburg. P. 142–154. (In Russian).
- 5 Pollina-Pocallet M., Artigues-Barberà E., Tort-Nasarre G., Sol J., Azlor L., Foguet-Boreu Q. (2021) Ortega-Bravo M. Self-Perception and Self-Acceptance Are Related to Unhealthy Weight Control Behaviors in Catalan Adolescents: A Cross-Sectional Study // *Int. J. Environ. Res. Public Health*, no. 18, p. 4976. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph18094976>. (In English).
- 6 Movsisjan K.R. (2022) Vlijanie social'nyh setej na formirovanie i razvitie rasstrojstv pishhevoogo povedenija // *Severo-Kavkazskij psihologicheskij vestnik*. V. 20. No. 1. P. 15–28. URL: <https://doi.org/10.21702/ncpb.2022.1.2>. (In Russian).
- 7 Baturina N.V., Zacepina O.A. (2021) Vlijanie social'noj seti Instagram na vosprijatie obraza tela u molodyh zhenshhin // *Obshhestvo: sociologija, psihologija, pedagogika*. No. 7. P. 57–61. URL: <https://doi.org/10.24158/spp.2021.7.9>. (In Russian).
- 8 Saiphoo A.N., Vahedi Z.A. (2019) Meta-analytic review of the relationship between social media use and body image disturbance // *Computers in human behavior*, no. 101, pp. 259–275. (In English).
- 9 Zacepina O.A., Gorelova G.G., Ryzhkova M.Ju. (2023) Dinamika izmenenija parametrov samovosprijatija obraza tela (na primere zhenshhin rannej i srednej vzroslosti) // *Vestnik Gosudarstvennogo universiteta prosveshhenija. Serija: Psihologicheskie nauki*. No. 4. P. 81–89. (In Russian).
- 10 Belogaj K.N. (2019) Predstavlenija o svoem tele u zhenshhin v period srednej vzroslosti // *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta*. V. 21. No. 2. P. 375–383. URL: <https://doi.org/10.21603/2078-8975-2019-21-2-375-383>. (In Russian).
- 11 Barysheva N.A., Ozhigova L.N. (2021) Lichnostnye determinanty udovletvorennosti telom u devushek // *Juzhno-rossijskij zhurnal social'nyh nauk*. V. 22. No. 2. P. 143–158. URL: <https://doi.org/10.31429/26190567-22-2-143-158>. (In Russian).
- 12 Uzenova A.M., Kochkarov A.S. (2022) Obraz tela kak prediktor ispolnitel'skoj dejatel'nosti v strukture zdorovogo obraza zhizni v junosheskom vozraste // *Uchenye zapiski universiteta imeni P.F. Lesgafta*. No. 8(210). (In Russian).
- 13 Lukman F.A., Muis I., Hamid A.N. (2023) The effect of intensity use social media on bodyimage dissatisfaction in early adult women // *Journal Ilmiah Psikologi*, no. 8(3), pp. 314–324. URL: <https://doi.org/10.23917/indigenous.v8i3.2587>. (In English).
- 14 Sepriyawati Dwi, Lobo R., Dinah M., Lerik Ch., Pasifikus R. (2022) Body Image of Emerging Women as Seen From Intensity of Instagram Use // *Journal of Health and Behavioral Science*. Vol. 4. No. 3. P. 422–429. (In English).
- 15 Di Gesto C., Nerini A., Policardo G.R., Matera C. (2021) Predictors of Acceptance of Cosmetic Surgery: Instagram Images-Based Activities, Appearance Comparison and Body Dissatisfaction Among Women Aesthetic Plastic Surgery. URL: [10.1007/s00266-021-02546-3](https://doi.org/10.1007/s00266-021-02546-3). (In English).
- 16 Koz'mina L.B. (2023) Psihologicheskoe blagopoluchie i osobennosti vosprijatija obraza svoego tela u devushek-studentok // *Obshhestvo: sociologija, psihologija, pedagogika*. No. 6. P. 106–110. URL: <https://doi.org/10.24158/spp.2023.6.15>. (In Russian).
- 17 Alleva J.M., Tylka T.L., Martijn C., Waldén M.I., Webb J.B., Piran N. (2023) I'll never sacrifice my well-being again: the journey from negative to positive body image among women who perceive their body to deviate from societal norms // *Body Image*, no. 45, pp. 153–71. URL: [10.1016/j.bodyim.2023.03.001](https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2023.03.001). (In English).
- 18 Ivanov D.V., Hohrina A.A. (2019) Obraz tela u podrostkov s narushenijami pishhevoogo povedenija // *Vestnik universiteta*. No. 6. P. 198–204. (In Russian).
- 19 Hohrina A.A., Ivanov D.V. (2021) Osobennosti vosprijatija sebja v junosheskom vozraste u studentov s narushenijami pishhevoogo povedenija // *Bjulleten' nauki i praktiki*. V. 7. No. 9. P. 504–510. URL: <https://doi.org/10.33619/2414-2948/70/48>. (In Russian).
- 20 Zapesockaja I.V., Sokol'skaja M.V., Razuvaeva T.N., Borisova C.L. (2022) Vlijanie nejropsihologicheskogo statusa na osobennosti shemy tela pri narushenii pishhevoogo povedenija // *Vestnik RGMU*. P. 83–89. URL: [10.24075/vrgmu.2022.051](https://doi.org/10.24075/vrgmu.2022.051). (In Russian).

КЛЕПИКОВА А.А.,*¹

магистрант.

*e-mail: klepikova.anna@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-0278-651X

ШИХОВА О.М.,¹

б.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: olshikhova@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-4079-808X

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

ДЕНЕ КЕСКІНІ ҚАНАҒАТТАНУ МЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘЛ-АУҚАТ АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫС: АҒЫМДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРГЕ ШОЛУ

Аңдатпа

Дене бейнесі адамның жеке стилін, денсаулығы мен әлеуметтік жағдайын көрсетеді, сонымен қатар оның өзін-өзі қабылдауын және басқалардың оны қалай қабылдайтынын анықтайды. Көптеген зерттеушілер өз денесіне қанағаттануға қандай компоненттер әсер етеді және адамның өз денесіне деген көзқарасы адамның әл-ауқаты мен психикалық жағдайына қалай әсер етеді деген маңызды сұрақты қояды. Бұл мақаланың мақсаты – соңғы 5 жылдағы ағымдағы зерттеулерге жүйелі шолу, адамның дене бейнесіне қанағаттанушылық пен адамның психологиялық әл-ауқатының арасындағы байланысты зерттеу. Шолудың ғылыми маңыздылығы осы саладағы заманауи деректер мен зерттеулерді жалпылау болып табылады. Бұл Қазақстанда орта жастағы әйелдер үлгісінде эксперименттік зерттеу жүргізу жоспарын әзірлеуге көмектеседі. Жұмысты жазу кезінде ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау әдісі қолданылды, оның ішінде дене бейнесі мен психологиялық әл-ауқат тақырыбы бойынша өзекті деректерді жүйелеу және жалпылау. Бұл мақаланың нәтижелеріне психологиялық әл-ауқат пен дене имиджі арасындағы тығыз байланыстың тұжырымдары, дене бейнесінің қанағаттанушының тамақтану бұзылыстарының ықтималдығына әсері және дене бейнесінің қанағаттанбауына әлеуметтік желілердің әсері кіреді. Жүргізілген зерттеудің құндылығы психологиялық салауаттылық пен дене бейнесі арасындағы байланыс мәселесін зерттеуде. Алынған қорытындыларды біз осы клиникалық топқа психологиялық көмектің тиімділігін арттыру мақсатында Қазақстандағы бірінші кезеңдегі (21–35 жас) орта жастағы әйелдердің іріктемесінде дене бейнесін одан әрі зерттеу жоспарын жасау үшін пайдалануды жоспарлап отырмыз.

Тірек сөздер: дене бейнесі, тамақтану бұзылыстары, тұлғаның ерекшеліктері, әлеуметтік желілер, психологиялық салауаттылық.

KLEPIKOVA A.A.,*¹

master's student.

*e-mail: klepikova.anna@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-0278-651X

SHIKHOVA O.M.,¹

c.b.s., associate professor.

e-mail: olshikhova@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-4079-808X

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

THE RELATIONSHIP OF BODY IMAGE SATISFACTION WITH PSYCHOLOGICAL WELL-BEING: A REVIEW OF CURRENT RESEARCH

Abstract

An individual's body image, reflecting individual style, health and even social status, determines his/her self-perception and the perception of others. One of the important questions posed by many researchers is what components influence satisfaction with one's own body and how the attitude towards one's body can further influence one's well-being and mental state. The purpose of this article is to provide a systematic review of current research over the past 5 years that examines the relationship between satisfaction with one's body image and psychological well-being. The scientific significance of the review is to summarize the current data and research in this area, for

further development of a plan to conduct an experimental study in Kazakhstan on a sample of women of middle adulthood. When writing the paper, the method of theoretical analysis of scientific literature was used, including systematization and generalization of current data on the topic of body image and psychological well-being. The results of this article are conclusions about the close links between psychological well-being and body image, the influence of body image satisfaction on the emergence of eating disorders, as well as the influence of social networks on dissatisfaction with body image. The value of this study is in the targeted study of the relationship between psychological well-being and body image. We plan to use the findings to plan further research on body image in a sample of middle-aged women of the first period (21–35 years old) in Kazakhstan in order to improve the effectiveness of psychological help to this clinical group.

Key words: body image, eating disorders, personality traits, social networks, psychological well-being.

3 APPLIED PSYCHOLOGY AND RESEARCH ҚОЛДАНБАЛЫ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУЛЕР ПРИКЛАДНАЯ ПСИХОЛОГИЯ И ИССЛЕДОВАНИЯ

МРПТИ 15.21.31

УДК 159.91

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-2-27-33>

SELICHSHEVA D.A.,*¹

Master of Social Science, assistant lecturer.

*e-mail: d.selichsheva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0004-5312-0353

MUN M.V.,¹

c.ps.s., associate professor.

e-mail: m.mun@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-0714-3445

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

RESEARCH ON DIFFERENCES IN PSYCHOLOGICAL FEATURES BETWEEN MALE AND FEMALE AMATEUR VOLLEYBALL TEAMS

Abstract

This article presents the results of a study aimed at identifying differences in the psychological characteristics of male and female amateur volleyball teams. The aim of the research is to analyze the basic psychological traits of players, identify differences in motivation and goals in sports participation, assess the level of stress resilience and psychological stability of participants of both genders, and investigate the influence of psychological characteristics on sports achievements. The findings allow for the identification of specific psychological requirements for the training process and the development of individualized approaches to preparing volleyball players of different genders. This study is important for coaches, psychologists, and athletes seeking to optimize the training process and enhance the effectiveness of sports achievements among amateur volleyball players.

Key words: volleyball, psychological features, amateur volleyball players, motivation, group cohesion, communication, sport psychology.

Introduction

The investigation of differences in psychological features between male and female amateur volleyball teams is a pertinent topic within the realm of sport psychology. Psychological aspects of gameplay are increasingly crucial in understanding the competitive nature of sports. A comparative analysis of psychological traits between genders in sports can reveal significant differences impacting team performance and dynamics of teamwork. Understanding disparities in psychological profiles between male and female volleyball teams can assist coaches and sports psychologists in optimizing training approaches and player preparation across genders. Despite existing research in sports psychology concerning gender differences, little attention has been devoted to the specificity of volleyball sports [1]. Conducting such research can fill this gap in the literature and provide new scientific data contributing to the advancement of sports psychology. This study aims to systematize and analyze psychological characteristics influencing the performance of male and female amateur

volleyball teams. The methodological approach includes the utilization of standardized psychological tests and questionnaires. The research findings may have practical applications in the training process and the development of psychological programs aimed at enhancing the productivity of volleyball teams. Additionally, the analysis of differences between male and female teams can shed light on sociocultural factors influencing sporting behavior and achievements [2].

The examination of psychological distinctions between male and female amateur volleyball teams is enriched by the contributions of various scholars. Mdivani M.O. introduced the development methodology of the «Subjective Unity Index», recognized as an effective tool for assessing cohesion levels in sports collectives. In the article by Devischvili V.M., Mdivani M.O., and Korneev I.S., the utilization of the «Group Environment Questionnaire» is outlined, in sports teams of different professional levels [8]. The study conducted by Klepikova A.V. and Zelyanina A.N. on the emotional sphere characteristics of female students engaged in volleyball complements the analysis of differences between male and female teams [9]. Moreover, the research conducted by Andrushchysyn I.F., Presnyakov I.N., Denisenko Yu.P., and Geras'kin A.A. on the psychological and pedagogical conditions for forming sports motivation among young volleyball players significantly contributes to understanding the psychological dynamics within volleyball teams [10].

Materials and methods

In this article, the following methods were used to analyze personal characteristics and temperament properties. Test – questionnaire «Questionnaire of formal-dynamic properties of individuality», developed by V.M. Rusalov. This tool allows you to assess various aspects of personality and its dynamic characteristics. The «Big Five» test, which is a five-factor personality questionnaire developed by R. McCrae and P. Costa [3]. This test measures basic personality traits according to the Big Five model.

To diagnose intra-group interactions and emotional reactions of amateur volleyball players, the following methods were used: A test questionnaire based on a model for measuring group cohesion, developed by Widmeier V., Brauli L. and Carron A., known as the «Group Environment Questionnaire» (GEQ) [4, 5]. «Mental reliability of athletes» questionnaire method, author V.E. Milman [6]. The «Subjective Unity Index» questionnaire, created by M.O. Mdivani, which is designed to measure the degree of feeling of unity in a group [7].

The study was conducted using a purposive sample, which included amateur volleyball players from various women's and men's teams. The research was carried out in an online format, allowing for a wide range of participants without location restrictions. The total number of participants was 35, with 14 being male and 21 female, aged between 18 and 25, representing various sports clubs and universities, with special attention given to university teams such as the women's and men's teams of Turan University, as well as the «Ak-Bars» (women's) and «Stars» (women's) teams, and «Legion» (men's). The main goal of the study was to identify differences in the psychological characteristics between female and male beginner volleyball teams. During the study, various aspects were analyzed, including personality traits, temperament, motivation, confidence level, stress resistance, communicative skills, and other factors that may influence sports efficiency and overall psychological readiness for competitions. These differences can affect team dynamics, communication style within the team, and methods of player motivation. Understanding these aspects allows coaches and psychologists to effectively adapt training methods and motivational approaches to each gender, leading to more effective preparation and achievement of sports results. The obtained data can help optimize individual training programs and psychological preparation for each player, considering their unique characteristics. Moreover, these methods can be used to identify potential problematic areas in players' psychological preparation and develop special programs to improve them. Such an approach will enhance the effectiveness of the training process, improve team results in competitions, and contribute to the development of volleyball as a sport. The psychological characteristics of amateur volleyball players manifest in their sports efficiency, where the level of motivation, attention concentration, stress resistance, and communicative skills play a significant role. Differences in psychological characteristics between female and male teams can influence their team dynamics and performance in competitive activities.

Results and discussion

Within the framework of this study, an analysis of the data provided by respondents who make up a group of amateur volleyball players aged 18 to 25 years was carried out. To process the presented data, a method was used to determine the criterion of differences using the Mann-Whitney statistical test. The total number of participants in the sample was 35 people.

The indicators of volleyball players from the women's and men's teams were subjected to a comparative analysis carried out using the previously described techniques. Female amateur volleyball players had a significantly higher expression of the «Expressivity» scale compared to male volleyball players, which indicates a more pronounced tendency of women to express their emotions and feelings (table 1).

This observed trend is presumably due to socio-cultural aspects and the specifics of the sports environment, which can accentuate and maintain emotional expressiveness in women. Such differences in the level of expressiveness can have an impact on the dynamics of intra-team relations, the quality of communication and the general psychological atmosphere in both women's and men's volleyball teams.

Table 1 – Expressivity «Big Five»

	Gender	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Asymp. Sig.
Expressivity «Big Five»	1 Male	14	12,96	181,50	0,017
	2 Female	21	21,36	448,50	
	Total	35			
Note: Compiled by the authors.					

For a more in-depth analysis of the psychological aspects among amateur volleyball players, a comparison was conducted between individual teams. This comparison revealed additional differences, aiding in a more detailed assessment of their psychological characteristics. The «Mental reliability of athletes» methodology, which includes the sub-component of competitive emotional stability, serves as a tool for measuring readiness for competitions, psychological stability, and the ability to act effectively in stressful situations.

Analysis using this methodology revealed that the level of competitive emotional stability is significantly higher in the male volleyball team «Legion» (Team 5) compared to the female team from Turan University volleyball team (Team 1). These findings indicate a more pronounced ability among players of the male «Legion» team to maintain psychological resilience and sustain effectiveness under competitive pressure (table 2).

Table 2 – Competitive emotional stability «Mental reliability of athletes»

	Gender	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Asymp. Sig.
Competitive emotional stability «Mental reliability of athletes»	1 – Female (Turan)	7	4,86	34,00	0,018
	5 – Male (Legion)	7	10,14	71,00	
	Total	14			
Note: Compiled by the authors.					

Furthermore, within the framework of the «Mental reliability of athletes» methodology, differences were found in the «Motivational-Energetic Component». This component characterizes the level of motivation, energy, self-confidence, and ability for self-regulation in stressful situations. According to the research results, this component is significantly more pronounced in the female volleyball team «Ak-Bars» (Team 2) compared to the male team from Turan University volleyball team (Team 4). Thus, players in the «Ak-Bars» volleyball team exhibit a higher level of motivation, energy, self-confidence, and ability for self-regulation in stressful situations compared to the male team from Turan University volleyball team (table 3).

Table 3 – Motivational-Energetic Component «Mental reliability of athletes»

	Gender	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Asymp. Sig.
Motivational-Energetic Component «Mental reliability of athletes»	2 – Female (Ak-Bars)	7	10,29	72,00	0,011
	4 – Male (Turan)	7	4,71	33,00	
	Total	14			
Note: Compiled by the authors.					

Upon comparative analysis of the women's amateur volleyball team «Ak-Bars» (Team 2) and the men's amateur volleyball team «Legion» (Team 5), the following patterns were discerned.

Members of Team 5 demonstrated a more pronounced extraversion compared to players of Team 2. This observation suggests a more active manifestation of social activity and confidence in communication among the participants of Team 5, likely contributing to more effective on-field interaction within the context of volleyball competitions. The expression of extraversion among participants may have a positive impact on team spirit, enhancing communication and coordination during gameplay, ultimately influencing the overall sporting success of the team (table 4).

Table 4 – Extraversion «Big Five»

	Gender	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Asymp. Sig.
Extraversion «Big Five»	2 – Female (Ak-Bars)	7	5,29	37,00	0,047
	5 – Male (Legion)	7	9,71	68,00	
	Total	14			
Note: Compiled by the authors.					

Conclusion

In the conclusion of the article, it is noted that the research results confirm significant differences in psychological characteristics between female and male amateur volleyball teams.

Firstly, it was found that female amateur volleyball players exhibit a more pronounced expressiveness compared to males, reflecting their active inclination to express emotions and feelings on the court.

Secondly, it is highlighted that female amateur volleyball players show a significantly more pronounced motivational-energetic component compared to males. This indicates a higher level of motivation, energy, confidence, and ability to self-regulate in stressful situations among female teams.

Finally, the study showed that male amateur volleyball players demonstrate a higher level of competitive emotional stability compared to females. This suggests a stronger desire for competition and victory among males, which may influence their sporting strategies and motivation.

Thus, based on the obtained results, it can be concluded that considering gender differences is crucial when developing training programs and motivation strategies for volleyball players. These findings may be valuable for coaches and psychologists working with volleyball teams aiming to enhance sports performance and achieve better results in tournaments and competitions.

REFERENCES

- 1 Ким А.М. Психология спорта: учебное пособие. – Алматы: КазПТИ, 2007. – 89 с.
- 2 Селищева Д.А., Мун М.В., Логинова Н.А. Психологические особенности команд волейболистов-любителей: теоретический анализ современных исследований // Eurasian Journal of Current Research in Psychology and Pedagogy. 2024, no. 1, pp. 42–51. URL: <https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-1-42-51>
- 3 Хромов А.Б. Пятифакторный опросник личности: учебно- методическое пособие. – Курган: Изд-во Курганского гос. университета, 2000. – 123 с.
- 4 Widmeyer W.N., Brawley L.R., Carron A.V. Measuring of cohesion in sport teams: The Group Environment Questionnaire. London, Canada: Spodym Publishers, 1985.
- 5 Eye M., Loughhead T., Bray S. R., Carron A.V. Development of a Cohesion Questionnaire for Youth: The Youth Sport Environment Questionnaire // Journal of Sport and Psychology Exercise. 2009, vol. 31, pp. 390–408.
- 6 Методика: психическая надежность спортсмена. URL: <https://cpd-program.ru/methods/pns.htm> (дата обращения: 15.11.2023)
- 7 Мдивани М.О. Индекс субъектного единства: к разработке методики // Тезисы 7-й Российской конференции по экпсихологии. 28–29 сентября 2015 г. / под общ. ред. М.О. Мдивани. – Санкт-Петербург: Нестор-История, 2015. – С. 118–119.
- 8 Девишвили В.М., Мдивани М.О., Елагина Д.С. Групповая сплоченность в спортивных командах разного профессионального уровня // Национальный психологический журнал. – 2017. – № 4. – С. 112–119.
- 9 Клепикова А.В., Зеянина А.Н. Особенности эмоциональной сферы студентов, занимающихся волейболом // Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация. – 2016. – № 3. – С. 69–71.
- 10 Андрущишин И.Ф., Пресняков И.Н., Денисенко Ю.П., Гераськин А.А. Психолого-педагогические условия формирования спортивной мотивации у юных волейболистов // Человек. Спорт. Медицина. – 2016. – Т. 1. – № 1. – С. 82–87.
- 11 Selichsheva D.A., Selichsheva S.A. Untersuchung der faktoren, die gruppenzusammenhalt in mannschaftssportarten beeinflussen // Modern challenges: trends, problems and prospects development. Copenhagen, Denmark. International Science Group. 2024. P. 211–215.

REFERENCES

- 1 Kim A.M. (2007) Psihologija sporta: uchebnoe posobie. Almaty: KazPTI, 89 p. (In Russian).
- 2 Selishheva D.A., Mun M.V., Loginova N.A. (2024) Psihologicheskie osobennosti komand volejbolistov-ljubitelej: teoreticheskij analiz sovremennyh issledovanij // Eurasian Journal of Current Research in Psychology and Pedagogy, no. 1, pp. 42–51. URL: <https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-1-42-51>. (In Russian).
- 3 Hromov A.B. (2000) Pjatifaktornyj oprosnik lichnosti: uchebno- metodicheskoe posobie. Kurgan: Izd-vo Kurganskogo gos. universiteta, 123 p. (In Russian).
- 4 Widmeyer W.N., Brawley L.R., Carron A.V. (1985) Measuring of cohesion in sport teams: The Group Environment Questionnaire. London, Canada: Spodym Publishers. (In English).
- 5 Eye M., Loughhead T., Bray S. R., Carron A.V. (2009) Development of a Cohesion Questionnaire for Youth: The Youth Sport Environment Questionnaire // Journal of Sport and Psychology Exercise, vol. 31, pp. 390–408. (In English).

6 Metodika: psihicheskaja nadezhnost' sportsmena. URL: <https://cpd-program.ru/methods/pns.htm> (data obrashhenija: 15.11.2023). (In Russian).

7 Mdivani M.O. (2015) Indeks sub#ektnogo edinstva: k razrabotke metodiki // Tezisy 7-j Rossijskoj konferencii po jekopsihologii. 28–29 sentjabrja 2015 g. / pod obshh. red. M.O. Mdivani. Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija. P. 118–119. (In Russian).

8 Devishvili V.M., Mdivani M.O., Elagina D.S. (2017) Gruppovaja splochnost' v sportivnyh komandah raznogo professional'nogo urovnja // Nacional'n yj psihologicheskij zhurnal. No. 4. P. 112–119. (In Russian).

9 Klepikova A.V., Zeljanina A.N. (2016) Osobennosti jemocional'noj sfery studentok, zanimajushhihsja volejbolom // Fizicheskaja kul'tura. Sport. Turizm. Dvigatel'naja rekreacija. No. 3. P. 69–71. (In Russian).

10 Andrushhishin I.F., Presnjakov I.N., Denisenko Ju.P., Geras'kin A.A. (2016) Psihologo-pedagogicheskie uslovija formirovanija sportivnoj motivacii u junyh volejbolistov // Chelovek. Sport. Medicina. V. 1. No. 1. P. 82–87. (In Russian).

11 Selichsheva D.A., Selichsheva S.A. (2024) Untersuchung der faktoren, die gruppenzusammenhalt in mannschaftssportarten beeinflussen // Modern challenges: trends, problems and prospects development. Copenhagen, Denmark. International Science Group. P. 211–215. (In English).

СЕЛИЩЕВА Д.А.,*¹

Ә.Ғ.М., ассистент-лектор.

*e-mail: d.selichsheva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0004-5312-0353

МУН М.В.,¹

пс.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: m.mun@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-0714-3445

¹«Тұран университеті»,

Алматы қ., Қазақстан

ЕРЛЕР МЕН ӘЙЕЛДЕРДІҢ ӘУЕСҚОЙ ВОЛЕЙБОЛ КОМАНДАЛАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРДЕГІ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРДЫ ЗЕРТТЕУ

Андатпа

Бұл мақала ерлер мен әйелдердің әуесқой волейбол командаларының психологиялық ерекшеліктеріндегі айырмашылықтарды анықтауға бағытталған зерттеу нәтижелерін ұсынады. Зерттеудің негізгі мақсаты ойыншылардың негізгі психологиялық сипаттамаларын талдау, спортқа қатысудың мотивациясы мен мақсаттарындағы айырмашылықтарды анықтау, екі жыныстағы қатысушылардың стресске төзімділігі мен психологиялық тұрақтылық деңгейін бағалау және осы психологиялық ерекшеліктердің спорттық жетістіктерге әсерін зерттеу болып табылады. Алынған нәтижелер оқу процесіне нақты психологиялық талаптарды бөліп көрсетуге және әртүрлі жыныстағы волейболшыларды дайындаудың жеке тәсілдерін жасауға мүмкіндік береді. Бұл зерттеу әуесқой волейболшылардың дайындық процесін оңтайландыруға және спорттық жетістіктерінің тиімділігін арттыруға ұмтылатын жаттықтырушылар, психологтар мен спортшылар үшін өте маңызды.

Тірек сөздер: волейбол, психологиялық ерекшеліктер, әуесқой волейболшылар, мотивация, топтық келісім, қарым-қатынас, спорттық психология.

СЕЛИЩЕВА Д.А.,*¹

м.с.к., ассистент-лектор.

*e-mail: d.selichsheva@ turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0004-5312-0353

МУН М.В.,¹

к.пс.н., ассоциированный профессор.

e-mail: m.mun@ turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0003-0714-3445

¹Университет «Туран»,

Алматы, Казахстан

ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗЛИЧИЙ В ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ МЕЖДУ МУЖСКИМИ И ЖЕНСКИМИ ЛЮБИТЕЛЬСКИМИ ВОЛЕЙБОЛЬНЫМИ КОМАНДАМИ

Аннотация

Данная статья представляет результаты исследования, нацеленного на выявление различий в психологических особенностях мужских и женских любительских волейбольных команд. Основная цель исследования состоит в анализе ключевых психологических характеристик игроков, выявлении различий в мотивации и целях участия в спорте, оценке уровня стрессоустойчивости и психологической устойчивости участников обоих полов, а также исследовании влияния этих психологических особенностей на спортивные достижения. Полученные результаты позволяют выделить специфические психологические требования для тренировочного процесса и разработать индивидуализированные подходы к подготовке волейболистов разного пола. Это исследование имеет важное значение для тренеров, психологов и спортсменов, стремящихся оптимизировать процесс подготовки и повысить эффективность спортивных достижений волейболистов-любителей.

Ключевые слова: волейбол, психологические особенности, волейболисты-любители, мотивация, групповая сплоченность, общение, спортивная психология.

FTAXP 15.41.31
ӘОЖ 378.147

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-2-34-42>

ТОГАЙБЕКОВА Ж.Б.,*¹

докторант.

*e-mail: zhan.0690@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-6401-9761

САНГИЛБАЕВ О.С.,²

п.с.ғ.д., профессор.

e-mail: ospan_seidulla@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2067-3010

ГАРБЕР А.И.,³

PhD, қаумдастырылған профессор.

e-mail: aljonagarber@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9582-6934

¹Констрактер университеті,

Бремен қ., Германия

²Абай атындағы Қазақ ұлттық

педагогикалық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

³«Reinhardshöhe» оңалту клиникасы,

Бад-Вильдунген қ., Германия

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада «тұлғааралық толеранттылық» ұғымының көпқырлылығы мен оның адамның әртүрлілікті қабылдау қабілетімен тығыз байланыстылығы қарастырылады. Зерттеу нәтижелері студенттер арасындағы өзара әрекеттесуде әлеуметтік-демографиялық факторлардың маңызды рөлін анықтады. Алайда, осы факторлардың әсері коммуникативті толеранттылықтың деңгейіне қарамастан бірдей болатындығы анықталды. Бұл студенттер арасындағы тұлғааралық толеранттылықтың мәдени және әлеуметтік нормаларға қарағанда, жеке тұлғаның қабылдау, сенім және ізгілік сияқты ішкі қасиеттеріне көбірек байланысты екенін көрсетеді.

Тірек сөздер: студенттер, тұлғааралық толеранттылық, төзімділік, қабылдау, қоғам.

Кіріспе

Соңғы жылдары «толеранттылық» жалпыға ортақ, халықаралық терминге ғана емес, сонымен қатар қазіргі гуманитарлық ғылымдардың, соның ішінде психологияның өзекті тақырыптарының біріне айналды. Тұлғааралық және топаралық қатынастарға байланысты мәселелер аясында толеранттылық әлеуметтік психологияда дамиды.

«Толеранттылық – сізден басқа адамдармен тату өмір сүру өнері» деген сөз бар. Бұл дәл біздің елімізге сай айтылғандай, өйткені біздің еліміз – көп ұлтты мемлекет. Студенттер арасында толерантты сананы қалыптастыру және мәдениетаралық коммуникацияларды дамыту біздің еліміз үшін өзекті мәселе болып қала береді, өйткені қазақстандық қоғам әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдерімен, мәдени құндылықтары мен мүдделерімен толтырылған біртекті емес [1].

Басқа адамдарға толеранттылық – бұл әр адамның өзі болуға және басқалардан ерекшеленуге құқығы бар екенін тану және түсіну. Бұл көзқарас қоғамда ашық диалог пен өзара түсіністікке ықпал етеді және ЮНЕСКО-ның толеранттылық қағидаттары декларациясында атап көрсетілгендей, «бейбітшілік пен барлық халықтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды шарты» болып табылады.

Толерантты қоғам – бұл адамдар қысыммен емес, өз еркімен ынтымақтасатын, әртүрлі мәдениет өкілдері бас қосатын қоғам. Басқа ұлттарды, діндерді және т.б. бас тартуда көрінетін толеранттылықтың болмауы қақтығыстарға, ксенофобияға, агрессивті ұлтшылдыққа, нәсілшілдікке, антисемитизмге, кемсітушілікке және басқа да жағымсыз құбылыстарға әкеледі.

Тұлғааралық және топаралық қатынастар жүйесіндегі толеранттылықты дамытуға әртүрлі тұлғааралық қақтығыстардың алдын алудың, бейбітшілік пен келісімге қол жеткізудің негізгі шарттарының бірі ретінде үлкен үміт артылады. Алайда, жеке тұлғаның толеранттылығын қалыптастыру кезінде өсіп келе жатқан адамның дамуының әлеуметтік жағдайын, оның жас ерекшеліктерін, толеранттылыққа немесе, керісінше, интолеранттылыққа ықпал ететін факторларды ескеру қажет. Сондықтан толеранттылықты қалыптастырудың психологиялық және педагогикалық бағдарламаларын әзірлеу мен енгізудің сәттілігінің кепілі әртүрлі әлеуметтік, Жас, тендерлік және басқа топтардың жас буынының толеранттылығының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін зерттеу нәтижелері болып табылады.

Психологтардың толеранттылық мәселесіне көбірек көңіл бөлуі оны бағалаудың жаңа әдістерінің пайда болуымен және әртүрлі әлеуметтік ортада толеранттылықты дамытуға бағытталған психологиялық-педагогикалық бағдарламаларды белсенді түрде сыналудан өтуден көрінеді.

Шет елдерде толеранттылықты XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басында М. Корбет, Д.А. Карсон, М. Катарчи, М. Фиоруччи және т.б. толеранттылықтың қазіргі түсінігін талдап, ересектер мен балаларда белгілі бір коммуникативті және әлеуметтік қасиеттердің дамуы ретінде психологиялық-педагогикалық бағыт контекстіндегі толеранттылықты зерттеді [7].

Әлеуметтік-психологиялық әдебиеттерді талдау теориялық тұрғыдан тұлғааралық толеранттылық мәселесі жеткіліксіз дамығанын көрсетті. Алайда, теориялық тұрғыдан В.В. Бойко, С.Л. Братченко, Е.Г. Виноградова, И.Б. Гриншпуна, В.А. Лекторский, В.Д. Менделевич, М.С. Мириманова, Ю.Р. Мухина, Г. Олпорттың еңбектерінде тұлғааралық төзімділіктің мәнін және оның компоненттерін анықтауға мүмкіндік беретін жеке ережелер бар.

Психологиядағы «толеранттылық» ұғымының көп қырлы мәні бар. Ол биологиялық аспектілерді де, психологиялық аспектілерді де (мысалы, организмнің психофизиологиялық ерекшеліктерін), сондай-ақ әлеуметтік аспектілерді (тұлғааралық қатынастар, әлеуметтік құндылықтар) қамтиды. 90-шы жылдардағы толеранттылықты тұлғааралық қарым-қатынас контекстінде зерттеуге ерекше көңіл бөлінді (А.Г. Асмолов, Г.Л. Бардье, В.В. Бойко, Г.У. Солдатова және т.б.).

А.Г. Асмолов, Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова «орыс тілінде мағынасы ұқсас екі сөз бар – толеранттылық және төзімділік терминдерінің әр түрлі ғылым салаларында жиі қолданылатынына байланысты зерттеулерін ұсынған [2]. Л. Почебут пен И.А. Майджис толеранттылықты «адамдарға сеніміне, этникалық тегіне, саяси көзқарастарына қарамастан (экстремистік көзқарастардан басқа) мейірімділік деп санайды.

Г. Бардиер, толеранттылық дегеніміз – адамның қоршаған ортадағы әлеуметтік айырмашылықтарға оң жауап беру қабілеті. Олар үш салада көрінуі мүмкін: әлеуметтік қатынастар, әлеуметтік таным, әлеуметтік мінез-құлық. Айырмашылықтарға жауап берудің қарқындылығы олардың әлеуметтік және жеке маңыздылығының дәрежесіне байланысты, бұл олардың әлеуметтік контекстінің сапалық ерекшеліктерімен (шиеленіс, қауіп, үмітсіздік), сондай-ақ толеранттылық субъектісінің айырмашылықтарды тасымалдаушылармен (толеранттылық объектілерімен) қатынастарының позициялық дәрежесімен анықталады [6].

Материалдар мен әдістер

«Толерантты тұлғаның ерекшеліктері» сауалнамасын пайдалану (автор Е.Г. Виноградова) тұлғааралық қарым-қатынаста студент жастардың толерантты тұлғасы туралы түсініктерін анықтауға мүмкіндік берді [3].

1-кестеде тұлғааралық қарым-қатынастардағы толерантты тұлға туралы біздің респонденттердің ұсыныстары бойынша нәтижелер көрсетілген. Кестенің үш бағанында әртүрлі нұсқалардағы «Толерантты тұлғаның ерекшеліктері» сауалнамасы бойынша нәтижелер берілген. Қалың шрифт саналы толеранттылық деңгейіне жақын жеке қасиеттерді көрсетеді. Студент жастардың толеранттылық идеялары өте бұлдыр. Мысалы, «өз көзқарастары мен сенімдерін

қорғауға дайын болу» идеалды толерантты тұлға тұрғысынан бағалануы керек барлық белгілердің иерархиясында үшінші орын алады. Өзара бағалау мен өзін-өзі бағалауда бұл қасиет бірінші орын алады.

Тұлғаның бейтарап қасиетіне назар аударуға – танымдық салаға жататын және толеранттылық тұрғысынан идеалды тұлға тізімінде алтыншы орын алатын «қызығушылық». Егер біз мұндай сауалнамаларда міндетті түрде әлеуметтік жауаптары бар респонденттердің жеткілікті үлкен пайызы бар екенін ескеретін болсақ, онда студенттердің тұлғааралық қатынастардағы толерантты тұлға туралы идеялары қандай болатынын елестете аламыз. «Идеал» және «өзін-өзі бағалау» бағаларының айырмашылығы Студентаның t-критерийі бойынша маңызды емес. Студенттер өз көрсеткіштерін асыра бағалайды, оларды идеалға жақындатады.

Нәтижелер мен талқылау

Алайда, бір-біріне курстас студенттердің берген идеалдың орташа көрсеткіштері мен өзара бағалаулардағы айырмашылықтар айтарлықтай. Айырмашылықтар студенттің 1 критерийі бойынша орташа көрсеткіштерді салыстыру негізінде алынады. Шындығында, адамдар арасындағы қарым-қатынастағы студенттер толеранттылықты олар ойлағаннан гөрі жиі көрсетеді.

Кесте 1 – Студент жастардың идеяларындағы толерантты тұлға қасиеттерін бағалаудың орташа мәндері

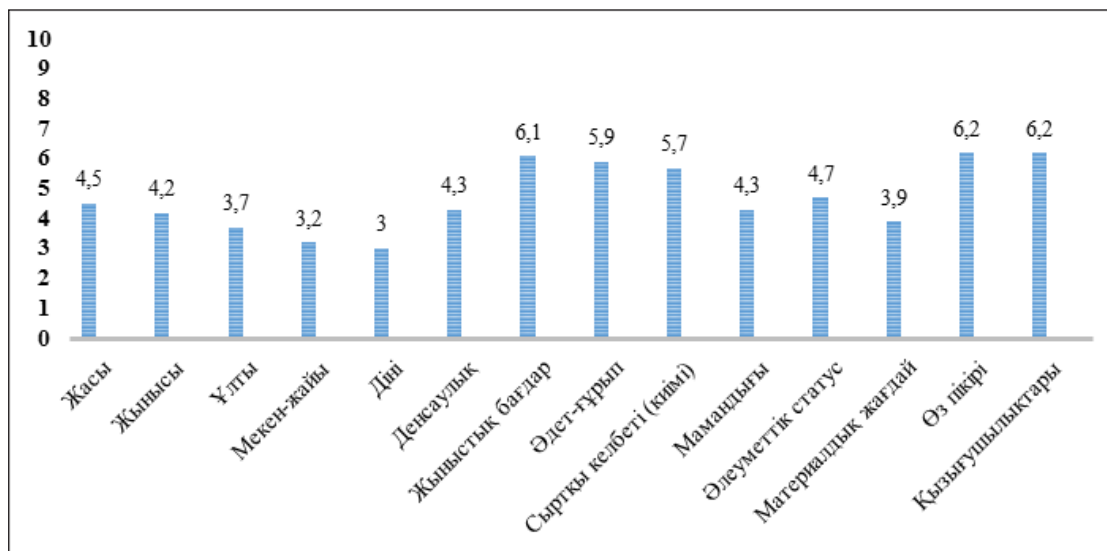
Сапа	1	ранг	2	ранг	3	ранг	4		
									2, 3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Альтруизм	8,4	1	7,3	3	8,0	7	0,00	0,01	0,00
Басқа «тыңдауға және түсінуге дайын болу»	8,2	2	6,8	17	8,2	2	0,00	0,86	0,00
Өз көзқарастары мен сенімдерін қорғауға дайын болу	8,1	3	7,5	1	8,3	1	0,00	0,18	0,00
Мейірімділік	8,1	4	7,0	14	8,2	3	0,00	0,66	0,00
Қарым-қатынастардағы сенімділік	8,0	5	7,2	5	7,8	10	0,00	0,10	0,00
Қызығушылық	8,0	6	7,0	11	7,3	20	0,00	0,00	0,02
Пікірлер мен әрекеттердегі Тәуелсіздік	8,0	7	7,1	9	8,0	4	0,00	0,72	0,00
Жауапкершілік, көмектесуге дайын болу	7,9	8	7,3	2	7,8	11	0,00	0,30	0,00
Өзін-өзі бақылау, ұстамдылық	7,9	9	7,2	6	7,9	9	0,00	0,93	0,00
Басқаларды айыптамауға бейімділік	7,9	10	6,9	16	7,3	19	0,00	0,00	0,00
Сыпайылық	7,7	11	7,0	12	8,0	5	0,00	0,02	0,00
Рефлексия қабілеті	7,5	12	7,0	15	7,6	15	0,00	0,42	0,00
Өзін-өзі дамыту қабілеті	7,4	13	6,4	23	6,8	24	0,00	0,00	0,00
Эмпатия қабілеті	7,0	14	6,7	19	7,4	18	0,02	0,03	0,00
Кешіру қабілеті	6,9	15	6,6	21	7,7	14	0,01	0,00	0,00
Басқа талғамдар мен әдет-ғұрыптарды құрметтеу қабілеті	6,6	16	6,6	20	6,8	22	0,71	0,19	0,03
Өзара түсіністікке ұмтылу	6,6	17	6,0	24	6,8	23	0,00	0,22	0,00
Басқалардың кемшіліктеріне төзімділік	6,6	18	7,2	4	7,9	8	0,00	0,00	0,00
«Басқа» адамның құқықтарын құрметтеу	6,5	19	6,5	22	7,0	21	0,61	0,01	0,00
									0,00
Басқалардың пікіріне құрметпен қарау	6,2	21	6,7	18	7,5	17	0,00	0,00	0,00
Сәйкестік	6,0	22	7,1	8	7,7	13	0,00	0,00	0,00
Өзіл сезімі	5,7	23	7,0	13	7,6	16	0,00	0,00	0,00
Сезімталдық	5,6	24	7,1	10	7,7	12	0,00	0,00	0,00
Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.									

Бұл болжамды тексеру үшін факторлық талдау (SPSS for Windows) жасалды (2-кесте). Техникадағы барлық ерекшеліктер екі фактормен сипатталатыны белгілі болды. Біреуіне бейтарап белгілер кірді: «Өз көзқарастары мен сенімдерін қорғауға дайын болу», «Қызығушылық», «Пікірлер мен әрекеттердегі тәуелсіздік», «Өзін-өзі дамыту қабілеті», «Өзіл сезімі», екіншісі – басқалары.

Студент жастардың тұлғааралық толеранттылығының аффективті компонентіне эмпирикалық талдау «Айырмашылықтардың маңыздылығы» сауалнамасы бойынша алынған нәтижелер бойынша жүргізілді, ол өзара әрекеттесу субъектілерінің тұлғааралық қарым-қатынас серіктестерінің әлеуметтік-демографиялық көрсеткіштеріне реакциясын анықтады. Сауалнама бойынша алынған нәтижелер стереотиптер, көзқарастар, сенімдер түрінде көрінетін және эмоциялар мен сезімдерде көрінетін «Бейсаналық ізгілік/немқұрайлылық», «Басқалардың құндылықтарын қорғаудағы белсенділік» және т.б. деңгейінде көрінетін тұлғааралық толеранттылық әсер ететін студенттердің қабылдау стереотиптерін анықтауға мүмкіндік берді.

Біріншіден, пәндердің бүкіл үлгісі бойынша алынған айырмашылықтардың орташа мәні есептелді (2-сурет). Педагогикалық жоғары оқу орнының студенттері үшін тұлғааралық қарым-қатынас пен қарым – қатынас субъектісінің ең маңызды әлеуметтік-психологиялық сипаттамалары «мүдделер мен хобби» ($x=7,3$), «өз пікірі мен өз көзқарасы» ($x=7,3$), «жыныстық бағдар» ($x=6,1$), «әдеттер, әдет-ғұрыптар, мінез-құлық стереотиптері» ($x=5,8$), «сыртқы келбеті» ($x=5,6$), ал ең маңыздысы – «дін» ($x=3,0$), «тұрғылықты жері» ($x=3,2$), «саяси көзқарастар» ($x=3,4$), «ұлты» ($x=3,6$), «материалдық жағдайы» ($x=3,9$).

Осылайша, студенттік ортадағы тұлғааралық толеранттылықтың маңызды аффективті компоненті қарым-қатынас серіктесінің өмірлік мүдделеріндегі айырмашылықтарға эмоционалды реакциялармен, олардың жеке пікірімен (жеке тұлғаның интеллектуалды компонентін сипаттайтын), жыныстық бағдармен, сыртқы келбетімен және кейбір әдеттерімен байланысты. Өзара әрекеттесу субъектілері жоғарыда аталған көрсеткіштер бойынша неғұрлым күшті болса, тұлғааралық толеранттылықтың аффективті компоненті неғұрлым айқын болады.

Сурет 1 – Педагогикалық жоғары оқу орындары студенттерінің тұлғааралық толеранттылығының эмоционалды компонентінің көрінуінің орташа мәні

Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.

Іс жүзінде жастар арасында қарым-қатынас аз болды: дін, саяси көзқарастар, тұрғылықты жері, ұлты, қаржылық жағдайы. Осы айырмашылықтарға бейтарап аффективті реакциялар зерттеу жүргізілген аймақтары үшін дәстүрлі болып табылады. Қазіргі жастар әлсіз діни және біздің аумақтарымыздың екі негізгі дініне тән, бұл олардың арасындағы оң көзқарас қана емес, сонымен қатар діни көшбасшылардың ең жоғары деңгейінде бір-біріне адал көзқарасты белсенді насихаттау. Қазіргі жастар өмірдің саяси аспектілеріне аз қызығушылық танытады, бұл провинциясының бүкіл тұрғындарына тән және нәтижесінде осы негізде келіспеушіліктер

туындамайды. Материалдық жағдайды студенттік жастардың көпшілігі маңызды айырмашылық ретінде қабылдамайды. Біріншіден, зерттеу жүргізілген университеттердің студенттері шамамен бірдей материалдық жағдайы бар бір әлеуметтік топқа жатады, екіншіден, қоғамның насихатталған құндылықтары көптеген ондаған жылдар бойы адамның жеке материалдық жағдайымен байланысты емес және негізінен рухани салада болды.

«Айырмашылықтардың маңыздылығы» сауалнамасы бойынша алынған нәтижелер басқалардың (Фейя шкаласы бойынша), ізгіліктің (Кэмпбелл шкаласы бойынша), сенімнің (Розенберг шкаласы бойынша), төзімділік деңгейінің қабылдануын диагностикалау көрсеткіштерімен корреляциялық талдау көмегімен салыстырылды. 2-кестеде келтірілген нәтижелер тұлғаралық қарым – қатынас, өзара әрекеттесу субъектісінің әлеуметтік-психологиялық және демографиялық айырмашылықтары неғұрлым маңызды болса, педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттерінде төзімділік соғұрлым аз болатындығын көрсетеді. Жалпы коммуникативті толеранттылық деңгейі саяси көзқарастармен оң байланысты, яғни коммуникативті толеранттылық деңгейі неғұрлым жоғары болса, қарым-қатынас субъектісі адамның осы сипаттамасына жиі жауап бермейді. Алкоголь мен темекі шегудің өзара әрекеттесу субъектісінің тұтынуына қатысты бірдей байланыс. Ұқсас байланыстар жақын корреляциялық байланысы бар ізгілік шкаласымен анықталды. Жалғыз айырмашылық индикатормен теріс байланыста байқалады – қаржылық жағдай, яғни мейірімділік көрсеткіші неғұрлым жоғары болса, қарым-қатынас субъектісі үшін (біздің жағдайда студент) оның қарым-қатынас серіктесінің материалдық жағдайы соғұрлым маңызды болады.

Төзімділік деңгейіндегі толеранттылық ұлттық, тұрғылықты жер, діни сенім, жыныстық бағдар, кәсіп, қызығушылық (хобби) теріс байланыстарға ие.

Басқаша айтқанда, ең шыдамды студенттер аталған көрсеткіштерге немқұрайлы қарайды.

Кесте 2 – Екіншісінің әлеуметтік-психологиялық және демографиялық сипаттамалары арасындағы корреляциялық байланыстар

Жасы	-0,09	-0,05	-0,02	-0,06	-0,03
Жынысы	-0,01	0,04	0,01	0,03	-0,01
Ұлты	0,09	-0,10	-0,04	-0,09	-0,13
Жері	0,04	-0,08	-0,05	-0,10	-0,11
Діни сенім	0,08	-0,12	-0,05	-0,12	-0,17
Денсаулық жағдайы	0,08	-0,12	-0,01	-0,03	-0,11
Алкогольді ішу	-0,11	0,04	0,14	0,01	0,03
Жыныстық бағдар	0,04	-0,09	-0,04	0,02	-0,10
Әдеттер, әдет-ғұрыптар,	0,02	-0,05	0,03	-0,01	-0,09
Сыртқы түрі	0,03	0,00	-0,03	-0,12	-0,06
Темекі шегу	-0,12	0,12	0,15	0,08	0,06
Саяси көзқарастар	-0,13	0,10	0,17	0,08	0,08
Мамандық	0,01	-0,05	-0,01	-0,15	-0,14
Әлеуметтік мәртебесі	0,07	-0,02	-0,03	-0,05	-0,09
Интеллект деңгейі	-0,03	0,07	0,04	0,06	-0,04
Материальное положение	0,01	-0,11	-0,10	-0,10	-0,07
Өз пікіріңіз,	0,00	-0,03	-0,01	0,04	-0,07
Мүдделер мен қызығушылығы	0,06	-0,08	-0,01	-0,02	-0,12
Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.					

Адамдарға деген сенім деңгейі неғұрлым жоғары болса, респондент үшін олардың тұрғылықты жері, діні, сыртқы келбеті, кәсібі және қаржылық жағдайы қарым-қатынас және өзара әрекеттесу пәндерінде онша маңызды емес.

Қабылдау дәрежесі индикаторлармен теріс корреляциялық қатынастарға ие – ұлты, діні, қаржылық жағдайы және темекі шегу – оң көрсеткіштермен, саяси көзқарастар. Осылайша, бір тақырыпты екіншісімен тұлғааралық қарым-қатынаста қабылдау дәрежесі неғұрлым жоғары болса, қарым-қатынас кезінде оның ұлты, діні, қарым-қатынас серіктесінің қаржылық жағдайы соғұрлым маңызды болады және ол темекі шегеді ме, жоқ па және оның саяси көзқарастары қандай. Керісінше, «басқаларды қабылдау дәрежесі» бойынша төмен нәтижелері бар топқа түсетін Студенттер қарым-қатынас серіктесінің аталған белгілеріне мұқият назар аудармайды, бірақ саяси көзқарастар мен темекі шегуге деген көзқарасқа жауап береді. Олар үшін бұл көрсеткіштер маңызды.

Эмпирикалық зерттеудің жұмыс гипотезаларының бірі ретінде әлеуметтік қабілет-әлеуметтік интеллект түрінде көрінетін жеке тұлғаның әлеуметтік – психологиялық сипаттамалары тұлғааралық қабілеттіліктің дамуы мен қалыптасуымен байланысты деген болжам жасалды. Әлеуметтік интеллекттің даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, тұлғааралық қатынастарда адамның толеранттылығы соғұрлым айқын болады. Осы гипотезаны растау үшін зерттеу барысында Дж. Гилфорд пен М. Салливаннның белгілі әлеуметтік интеллекттің зерттеу әдістемесі қолданылды [5]. Әлеуметтік интеллект – бұл әлеуметтік объектілердің (адамның қарым-қатынас серіктесі немесе адамдар тобы ретінде) көрінуіне байланысты танымдық процестерді біріктіретін және реттейтін қарым-қатынас пен әлеуметтік бейімделудің сәттілігін анықтайтын интегралды зияткерлік қабілет.

Әлеуметтік интеллект адамдардың іс-әрекеттері мен іс-әрекеттерін, сөйлеуін, сондай-ақ ауызша емес мінез-құлқын (ым-ишарат, бет-әлпеті) түсінуді қамтамасыз етеді. Ол жеке тұлғаның коммуникативті қабілеттерінің танымдық құрамдас бөлігі ретінде және «адам – адам» және «адам – көркем образ» сияқты кейбір кәсіптер үшін кәсіби маңызды қасиет ретінде әрекет етеді.

Зерттеуге қатысатын студенттердің әлеуметтік интеллект диагностикасының нәтижелері 3-кестеде келтірілген. Әдістеме төрт көрсеткіш бойынша әлеуметтік интеллекттің даму дәрежесін анықтайды, олар төрт субтесттің көмегімен жеке тексеріледі. Субтесттердің ынталандыру материалы – төрт тест дәптерлерінің жиынтығы. Әр субтестте 12-ден 15-ке дейін тапсырма бар.

3-кестеде келтірілген әлеуметтік интеллект бойынша орташа көрсеткіштер норма шегінде болады, бұл әлеуметтік интеллект дамуының орташа деңгейіне сәйкес келеді.

Кесте 3 – Әлеуметтік интеллект әдістемесі бойынша барлық іріктеменің нәтижелері

Субтесттер	1 субт.	2 субт.	3 субт.	4 субт.	Композиттік бағалау
Орташа балл	8,6	7,3	7,4	4,8	28,1
Ескертпе: Авторлармен құрастырылған.					

№1 және 2 субтесттердің үстемдігі көбінесе экстраверттеуден гөрі жеке интроверттіліктің басым болуымен бірге жүреді [5]. Осылайша, тұтастай алғанда, бүкіл үлгі кірістірілген тұлғалардың басымдығына ие және олардың көпшілігі жоғары әлеуметтік интеллектке ие, яғни. мінез-құлықтың салдарын болжау және ауызша емес қарым-қатынас тілін түсіну қабілеті дамыған.

Тұлғааралық қатынастардағы қазіргі студент жастар үшін қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу тақырыбына қатысты толеранттылық/интолеранттылық таныту тән, егер олардың хоббиі ұқсас болса, ол қызықты, өйткені ол қарапайым және интеллектуалды емес. Оның өзіндік пікірі бар, қалыпты жыныстық бағдармен, ол жалпы қабылданған келбетке ие және оны басқалардан ерекшелейтін әдеттер, әдет-ғұрыптар, мінез-құлық стереотиптері жоқ. Өзара әрекеттесу субъектілері жоғарыда аталған көрсеткіштер бойынша неғұрлым күшті болса, тұлғааралық интолеранттылық аффективті компоненті соғұрлым айқын болады [4].

Зерттеулер көрсеткендей, студенттік жастардың тұлға аралық қатынастардағы толерантты тұлға туралы күнделікті идеялары мейірімділікке, жауапкершілікке, жанашырлыққа және т.б. теңестіріледі, бұл адамға күш-жігерсіз және саналы бақылаусыз беріледі және квазитолерант ретінде белгіленуі мүмкін. Біздің модельге сәйкес, мұндай өкілдік толеранттылықтың бейсаналық

деңгейімен сипатталады және төзімділікпен, ұстамдылықпен, келіспеушілікке құрметпен және т.б. байланысты емес, бұл зерттеуде саналы төзімділік ретінде ерекшеленеді.

Корреляциялық талдау нәтижелері бойынша толерантты тұлғаның қасиеттерін сараптамалық бағалау мен субъектілердің төзімділік индексі арасындағы байланыс маңызды екендігі анықталды.

Алынған нәтижелерге сүйене отырып, толерантты және интолерантты студенттердің басты айырмашылығы толерантты тұлғаның белгілі бір қасиеттерін бағалаудың сандық көрсеткіштері болып табылады деп қорытынды жасауға болады.

Зерттеуде студенттердің тұлғааралық толеранттылық туралы түсініктері, ең алдымен, квази-төзімділікпен байланысты екенін көрсететін нәтижелер алынды. Бұл олардың саналы төзімділік, саналы сыйластық ретінде тұлғааралық толеранттылықтың көрінісі туралы күнделікті идеялары қарым-қатынас субъектілерінің әлеуметтік-психологиялық ынталандыруларына «өздері» ретінде бейсаналық жауап беру арқылы жүзеге асырылатын және осылайша әлеуметтік-мәдени нормалармен интеръерленген квази-төзімділік идеяларына айналатындығына байланысты.

Тұлғааралық толеранттылық бір-бірінің өзара әрекеттесу субъектілерінің қабылдау кезінде тұлғааралық қатынастар процесінде өзара әрекеттесу кезінде көрінеді. Неғұрлым басқаша «басқаша» қабылданса, тұлғааралық толеранттылық көрінісінде оған саналы төзімділік деңгейі соғұрлым маңызды болады. Егер екіншісі өз ретінде қабылданса, онда оны қабылдау бейсаналық деңгейде жүреді. Толеранттылықтың бұл деңгейі саналы төзімділікпен байланысты емес және оны квазитолерант деп атауға болады.

Студенттік жастар арасында өзара әрекеттесу субъектілерінің әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары жеке коммуникативті толеранттылық/интолеранттылық ауырлығына қарамастан тұлғааралық төзімділікке бірдей әсер етеді. Осылайша, студенттер арасындағы тұлғааралық толеранттылық аз дәрежеде қарым-қатынас субъектілерін бір-бірімен қабылдаудың әлеуметтік-мәдени аспектілеріне байланысты. Толеранттылық ең алдымен, қабылдаудың, сенімнің, ізгіліктің, конформизмнің бейсаналық деңгейіне байланысты.

Қорытынды

Төзімсіз адамдарда олардың көзқарастары мен сенімдерін қорғауға дайын болу, пайымдаулар мен іс – әрекеттердегі тәуелсіздік, өзін-өзі дамыту қабілеті, басқа адамның құқықтарын құрметтеу, өзін-өзі басқару қабілеті, әзіл сезімі сияқты қасиеттер басым болған деп қорытынды жасағымыз келеді. Тұлғааралық толеранттылық – бұл біздің қоғамымыздың берік, дамыған және бірлікте өмір сүруге қабілетті болуы үшін қажетті негіз. Ол бізге бір-біріміздің ерекшеліктерімізді құрметтеуге, әртүрлі көзқарастарға ашық болуға және бірге жақсы болашақ құруға мүмкіндік береді.

Толерантты студенттер мейірімділікпен ерекшеленеді, бұл қарым-қатынастағы жағымды эмоционалды фон үшін жауап беретін жағымды қасиеттердің жоғары деңгейімен тұлғааралық қарым-қатынас пен өзара әрекеттесудегі толеранттылық әсерін одан әрі күшейтеді.

Тұлғааралық толеранттылық – бұл қарым – қатынастың субъектісіне (субъектілеріне) саналы түрде толеранттылықпен қарау, қарым-қатынас, қалыпты мінез-құлықты білу, коммуникативті құзыреттілік, эмоционалды жағдайды өзін-өзі реттеу дағдылары, әлеуметтік мақұлданған мотивтер, басқалардың жеке басын көрсету құқығын тану және құрметтеу, тіпті егер бұл құқықтарды пайдалану тәсілі ұнамсыздық тудырса да.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Асмолов Г.А. Мы обречены на толерантность. – М.: Просвещение, 2002. – 95 с.
- 2 Асмолов А.Г. О смыслах понятия «толерантность» // Век толерантности: научно-публицистический вестник. – Москва: МГУ, 2001. – С. 8–18.
- 3 Виноградова Е.Г. Субъектные предпосылки толерантности личности / автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. – Сочи, 2002. – 23 с.
- 4 Солдатова Г.У., Шайгерова А.А. Психодиагностика толерантности личности. – М., 2008. – 172 с.

- 5 Михайлова Е.С. Методика исследования социального интеллекта / Адаптация теста Дж. Гилфорда и М. Салливена: руководство по использованию. – СПб.: ГП «ИМАТОН», 1996. – 56 с.
- 6 Бардиер Г.Л. Социальная психология толерантности / автореф. дис... д-ра психол. наук. – СПб.: Санкт-Петербург. гос. ун-т., 2007. – 45 с.
- 7 Кустова А.В., Меркулов П.А., Арабаджийски Н.З. Социальная толерантность: российский и зарубежный опыт. – М., 2021. – 79 с.

REFERENCES

- 1 Asmolov G.A. (2002) My obrecheny na tolerantnost'. M.: Prosveshhenie, 95 p. (In Russian).
- 2 Asmolov A.G. (2001) O smyslah ponjatija «tolerantnost'» // Vek tolerantnosti: nauchno-publicisticheskij vestnik. Moskva: MGU. P. 8–18. (In Russian).
- 3 Vinogradova E.G. (2002) Sub#ektnye predisposylki tolerantnosti lichnosti / avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.01. Sochi, 23 p. (In Russian).
- 4 Soldatova G.U., Shajgerova A.A. (2008) Psihodiagnostika tolerantnosti lichnosti. M. 172 p. (In Russian).
- 5 Mihajlova E.S. (1996) Metodika issledovanija social'nogo intellekta / Adaptacija testa Dzh. Gilforda i M. Sallivena: rukovodstvo po ispol'zovaniju. SPb.: GP «IMATON», 56 p. (In Russian).
- 6 Bardier G.L. (2007) Social'naja psihologija tolerantnosti / avtoref. dis... d-ra psihol. nauk. SPb.: Sankt-Peterb. gos. un-t., 45 p. (In Russian).
- 7 Kustova A.V., Merkulov P.A., Arabadzhijski N.Z. (2021) Social'naja tolerantnost': rossijskij i zarubezhnyj opyt. M., 79 p. (In Russian).

ТОГАЙБЕКОВА Ж.Б.,*¹

докторант.

*e-mail: zhan.0690@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-6401-9761

САНГИЛБАЕВ О.С.,²

пс.г.д., профессор.

e-mail: ospan_seidulla@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2067-3010

ГАРБЕР А.И.,³

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: aljonagarber@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9582-6934

¹Университет Констрактер,

г. Бремен, Германия

²КазНПУ имени Абая,

г. Алматы, Казахстан

³Реабилитационная клиника «Reinhardshöhe»,

г. Бад-Вильдунген, Германия

ОСОБЕННОСТИ МЕЖЛИЧНОСТНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматривается многоаспектность понятия «межличностная толерантность» и ее тесная связь со способностью человека принимать разнообразие. Результаты исследования выявили значимую роль социально-демографических факторов во взаимодействии студентов. Однако было установлено, что влияние этих факторов на уровень коммуникативной толерантности не является однозначным. Это свидетельствует о том, что межличностная толерантность студентов в большей степени связана с индивидуальными характеристиками личности, такими как восприятие, доверие и доброжелательность, нежели с культурными и социальными нормами.

Ключевые слова: студенты, межличностная толерантность, терпимость, восприятие, общество.

TOGAIBEKOVA Zh.,*¹

doctoral student.

*e-mail: zhan.0690@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-6401-9761

SANGILBAEV O.,²

d.ps.s., professor.

e-mail: ospan_seidulla@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2067-3010

GARBER A.,³

PhD, associate professor.

e-mail: aljonagarber@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9582-6934

¹Constructor university,

Bremen, Germany

²Abai Kazakh National

pedagogical university

Almaty, Kazakhstan

³Rehabilitation clinic

«Reinhardshöhe»,

Bad Wildungen, Germany

FEATURES OF INTERPERSONAL TOLERANCE AMONG STUDENTS

Abstract

This article explores the multifaceted nature of “interpersonal tolerance” and its close connection to a person’s ability to accept diversity. The research results revealed a significant role of socio-demographic factors in student interactions. However, it was found that the impact of these factors on the level of communicative tolerance is not straightforward. This suggests that interpersonal tolerance among students is more closely related to individual personality traits such as perception, trust, and goodwill, rather than cultural and social norms.

Key words: students, interpersonal tolerance, tolerance, perception, society.

4 PEDAGOGY AND EDUCATIONAL METHODOLOGY ПЕДАГОГІКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ ПЕДАГОГІКА И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ

МРНТИ 14.35.07
УДК 378.1

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-2-43-53>

САРСЕНБАЕВА Л.О.,*¹

к.пс.н., ассоциированный профессор.

*e-mail: l.sarsenbaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-4630-9666

ВАСЬКО Т.П.,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: t.vasko@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0001-8901-1045

¹Международная академия практической
психологии и педагогики,
г. Алматы, Казахстан

ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ И ТЕХНОЛОГИИ В УНИВЕРСИТЕТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ: СИСТЕМАТИЧЕСКИЙ ОБЗОР СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация

Современное университетское образование нацелено на подготовку конкурентоспособных специалистов, способных обеспечивать устойчивое социально-экономическое развитие страны. Реализация этой цели возможна при условии интеграции инновационных стратегий и технологий профессиональной подготовки, отвечающих новым вызовам и трендам мировой образовательной системы. Целью исследования явилось исследование и систематизация инновационных стратегий и технологий подготовки специалистов. Основными направлениями исследования явились: определение приоритетных стратегий внедрения инноваций, динамики исследований по данной проблеме, систематизация смысловых блоков публикаций по проблеме интеграции инновационных стратегий и технологий. Был осуществлен контент-анализ и тематический анализ публикаций журнала «Педагогические науки» платформы MDPI данных SCOPUS и базы журналов по направлению «Образование, педагогические науки», рекомендованных к изданию Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства высшего образования и науки Республики Казахстан. Сравнительный анализ международной и казахстанской баз изданий позволил выявить специфику смысловых и содержательных блоков казахстанских исследований и приоритетов в применении образовательных технологий. Ценность исследования заключается в определении перспектив интеграции мирового опыта инноваций в систему высшего образования Республики Казахстан. Практическая значимость исследования заключается в возможности расширения диапазона используемых технологий и методов обучения, применяемых преподавателями университетов.

Ключевые слова: инновационные технологии, контент-анализ, проблемное обучение, проектное обучение, технологии активного обучения, компетенции преподавателя, вовлеченность студентов.

Введение

Анализ публикаций по направлению «Образование» показал отсутствие систематических исследований, позволяющих выявить специфику внедряемых в казахстанских университетах инновационных технологий и методов, определить дефициты и перспективы в этом направлении. Данное исследование предпринято для обоснования значимости внедрения актуальных стратегий и новых технологий в образовательный процесс для обеспечения качества и устойчивого развития высшего образования.

Неолиберализм породил парадигму «Образование XXI века» как инклюзивное, всеохватывающее, обширное, жизнеутверждающее, ведущее к глубокой технологической трансформации. «Обучение и творчество являются порождающими, и когда мы смотрим на образование через призму жизненных ценностей, мы понимаем, что нам действительно нужно как людям, чтобы полностью раскрыть свой потенциал» [1]. В XXI веке в условиях глобальной неопределенности необходимо постоянно в динамике исследовать весь спектр влияющих и детерминирующих воздействий на процесс подготовки специалистов в университетах, систематически внедрять инновационные технологии [2]. Наряду с технологическими разработками (цифровизация, виртуализация, геймификация и др.) развиваются новые методологии, методы и инструменты исследования и оценки эффективности процесса обучения [3].

В Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023–2029 гг. ключевой задачей выступает обучение специалистов нового поколения через обновление образовательных программ и совершенствование модели выпускника университета с учетом новых компетенций и новых вызовов рынка труда [4]. В связи с этим необходима интеграция в образовательный процесс инновационных технологий, нацеленных на развитие умения учиться, актуализирующих личностный потенциал студентов, добывать знания различными способами и в нестандартных форматах образовательного пространства университета. Актуальность исследования заключается в осуществлении анализа существующих в мировом образовательном пространстве современных инновационных технологий и методов профессиональной подготовки специалистов с перспективой внедрения их в процесс подготовки специалистов в республике.

Материалы и методы

Целью данного исследования является анализ современного состояния инновационных методов в профессиональной практике преподавателей университета, определение проблем и тенденций.

Исследование осуществлялось с помощью методов литературного обзора, контент-анализа, сравнительного анализа. Основными источниками информации были:

1) база данных SCOPUS, выбор которой был обоснован количеством исследований с более высокими факторами влияния на методы исследования в образовании. Был осуществлен анализ статей в журнале «Педагогические науки» платформы MDPI с момента начала выхода в 2011 по 2023 гг.

2) база журналов по направлению «Образование, педагогические науки», рекомендованных к изданию Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства высшего образования и науки Республики Казахстан.

Стратегии поиска, идентификации и отбора статей: тип поиска (заголовки, ключевые слова), тип доступа (открытый доступ), предметная область (социальные науки: педагогика, психология, образование), тип документа (статьи), годы издания (ограничения с 2010 по 2023 гг.). Для идентификации использовались следующие ключевые слова: методы преподавания, образовательные технологии, инновации, преподавание.

За последнее десятилетие отмечается динамика интереса к исследованию проблемы внедрения инновационных технологий в процесс подготовки специалистов в университете, что отражается в следующих положениях:

♦ основные смысловые блоки проблемы методов в образовательном процессе в международных изданиях: стратегии, подходы, технологии преподавания в высшей школе;

- ♦ актуализация компетенций университетских преподавателей для модификации образовательной практики; вовлеченность студентов в образовательную деятельность;
- ♦ основные смысловые блоки проблемы методов в образовательном процессе в казахстанских изданиях: внедрение неформальных методов обучения; проектные методы;
- ♦ в зарубежной практике ведущей тенденцией является усовершенствование традиционных методов и внедрение нетрадиционных подходов и методов; подчеркивается необходимость поддержки педагогов с передовыми навыками развития экспериментальной культуры обучения;
- ♦ в казахстанском образовании отмечается ориентированность на внедрение новых технологий, методов, которые будут способствовать науко- и практико-ориентированности подготовки будущих специалистов;
- ♦ проблема методов в деятельности педагогов высшей школы является востребованной и решается различными способами: отмечается общая тенденция изменения образовательного ландшафта на основе применения нетрадиционных подходов и методов с учетом необходимости систематического обновления технологий;
- ♦ реализация инновационных стратегий и интеграция инновационных технологий позволит повысить качество высшего образования, раскрыть ресурсы образовательной среды, актуализировать личностно-профессиональные качества всех субъектов образовательного процесса современного университета.

Результаты

Анализ исследований позволил выделить основные смысловые и содержательные блоки проблемы методов преподавания, актуальные в статьях международной базы данных

Блок 1: Стратегии, подходы, технологии преподавания в высшей школе.

В эту группу включены исследования, в которых отражены разные виды технологий, методов обучения в университете. В них отмечается, что хотя еще нередко применяются традиционные подходы, ландшафт и научные технологии в образовании динамично развиваются и поддерживаются текущими исследованиями разнообразные нетрадиционные подходы к преподаванию [5].

C. Rodríguez Jiménez и др. отмечают, что на этапе высшего образования присутствие технологий должно быть постоянным и обновляемым. Важно искать причины неохотного внедрения технологий в учебный процесс, а также мотивировать эффективно и действенно использовать их, поскольку инновации выступают в качестве двигателей качественного образования [5]. A. Androutsos и V. Brinia также подчеркивают важность обучения инновациям, сотрудничеству и совместному творчеству для повышения экспериментальной культуры обучения. Данный подход способен повлиять на повседневную жизнь в образовательном учреждении, на реформирование образовательной политики, способствующей сотрудничеству, привлечению педагогов со свежими идеями и передовыми навыками [6]. Это обосновывается тем, что новые поколения студентов будут отдавать предпочтение более активным методам обучения, особенно методам, основанным на технологиях, с помощью которых они предпочитают воспринимать, организовывать и обрабатывать информацию в контексте обучения [7].

Одним из распространенных методов обучения является проблемное обучение – Problem-Based Learning (PBL). Данный набор учебных стратегий дает студентам возможность применять знания и интегрировать теорию и практику [8].

В отдельную группу можно выделить проектное обучение Project-based learning (PBL) – это педагогический метод, с помощью которого студент контролирует процесс обучения, тогда как преподаватель выступает скорее в качестве посредника, предоставляя ему возможность интегрировать знания с реальным опытом. В контексте высших учебных заведений крайне важно учитывать аспекты как самого обучения, так и удовлетворенности студентов, чтобы точно измерить степень, в которой курсы достигают своих целей. Использование PBL в качестве метода обучения может способствовать созданию подлинного опыта из реальной жизни студентов [9].

BPBL Project-based blended learning (смешанное обучение на основе проектов) – это важная стратегия развития студентов как мыслителей. Студенты формулируют собственные запросы,

планируют и организуют учебу, а также используют различные инструменты обучения для решения реальных проблем. Кроме того, BPBL необходим для объединения обучения с работой и способствует активности студентов посредством сотрудничества и социального взаимодействия [10].

Scrum-подход к обучению на основе проектов – совместное обучение и обучение на основе проектов. Scrum обеспечивает среду, позволяющую обмениваться знаниями для решения сложных проблем, одновременно создавая ценные продукты. Каждое занятие структурировано таким образом, чтобы учащиеся могли работать в группах, применяя недавно полученные концептуальные знания, получая при этом обратную связь от команды преподавателей. Данный метод рассматривается как эффективный педагогический метод координации командной работы на уровне проектирования [11].

Университетская среда является подходящим пространством для реализации проектного обучения, в рамках которого необходимо развивать компетентностную работу для продвижения образовательных исследований в подготовке учителей и использовать стратегии совместного обучения. Благодаря этому конструктивистскому подходу учащиеся помещаются в реальную, персонализированную среду сотрудничества [12].

Технологии активного обучения дают широкий спектр возможностей для активизации обучения и интереса студентов, способствуют их переходу на уровень, выходящий за рамки знаний и понимания, предполагающий включение в контекст практики. Со стороны преподавателей необходимы изменения в подходах и мышлении о преподавании, что приведет к созданию и внедрению более активного обучения на курсах бакалавриата [13].

Еще один современный метод – метод профессионального обучения на основе дизайна – design-based professional learning (DBPL). Этот метод представляет собой методологический подход, направленный на проведение исследовательской деятельности в реальных условиях с целью воздействия на практику и развития теории. Совместный партнерский исследовательский метод гарантирует, что учителя могут учиться вместе с исследователями-практиками, которые могут связать современную теорию с практикой итеративным, гибким и актуальным способом [14].

Профессиональное обучение, рассматриваемое через призму дизайна, позволяет представить более глубокое понимание процесса подготовки учителей и расширить рамки процесса профессионального обучения. Эта технология предполагает непрерывные циклы, в которых преподаватели разрабатывают учебные задачи и анализируют работу с коллегами во время и между сессиями. В то же время команда исследователей-практиков постоянно собирает и анализирует данные, чтобы постоянно информировать о текущем состоянии профессионального обучения [15].

Блок 2: Актуализация компетенций университетских преподавателей для модификации образовательной практики.

I.M. Kinchin ввел термин «педагогическая слабость» относительно преподавателей университета. Ключевыми областями модели психологической слабости выступают: характер дискурса о преподавании и обучении и то, концентрируется ли он на механизмах и процедурах преподавания или на базовой педагогике (ожидания учителей, профессиональные ценности, подходы к обучению учащихся и т.д.). Важно учитывать, как преподаватель выстраивает отношения между педагогикой и преподаваемой дисциплиной и дает ли преподавание подлинное понимание дисциплины с точки зрения связи теории и практики. Автор подчеркивает, что университетское образование не всегда имеет линейную траекторию, представляет собой интегративный рекурсивный процесс, когда знания подвержены постоянной модификации. Поэтому преподавателю необходимо реагировать на индивидуальные или социальные факторы и постоянно исследовать недостатки и проблемы преподавания, что является ключом к успеху современного университета. Для преодоления педагогической слабости преподавателям необходимо усиливать связь теории и практики, учиться выявлять проблемы, исследовать их и на этой основе модифицировать собственную практику.

Одной из важных компетенций преподавателя университета является исследовательская компетенция. Погружение преподавателя в исследуемый контекст побуждает его задуматься о своем опыте участия в исследованиях в своей области. Роль практиков расширенного участия WP (widening participation) требует, чтобы они были в курсе текущих событий в исследованиях и знаниях в этой области, чтобы гарантировать, что они остаются информированными практиками, систематически отслеживающими, оценивающими, отражающими и совершенствующими практику в постоянно меняющейся области образования. С этой точки зрения систематические исследования практиков в области WP фактически являются необходимым условием развития передовой образовательной практики. В расширенном непрерывном обучении упор делается на проактивное, а не на реактивное обучение, на преобразующее, а не на адаптивное обучение, чтобы помочь получить глубокое понимание подходов к устойчивому развитию.

К. Brundiers и А. Wiek определили шесть актуальных областей профессиональных навыков: профилактическая забота о себе, эффективное и эмпатическое общение, совместная командная работа, оперативное управление проектами, эффективное взаимодействие с заинтересованными сторонами и продвинутое непрерывное обучение. Эти профессиональные навыки позволяют почувствовать, что изменение повседневной профессиональной деятельности требует усилий и приносит социальные выгоды, выходящие за рамки отдельных людей.

D.B. Shah и P.C. Bhattarai в качестве факторов повышения самоэффективности педагогов называют опыт, стратегии преподавания, вовлеченность студентов. Не менее важным фактором является поведенческая компетентность педагога в контексте преподавания, включающая эффективную командную работу, организационные навыки, навыки преподавания, регулярное обучение новым тенденциям преподавания, обмен знаниями между преподавателями.

Блок 3: Вовлеченность студентов в образовательную деятельность.

Важным условием успешности образовательного процесса является вовлечение студентов. Вовлеченность обучающихся в широком понимании представляет собой сложное и многогранное явление, которое обычно рассматривается как охватывающее эмоциональные, поведенческие и когнитивные аспекты. Эффективные стратегии преподавания могут повысить вовлеченность студентов в учебную работу, добиться более высоких результатов, демонстрируя прямые и косвенные эффекты обучения и ожиданий успеха, конкретные пути достижения этих эффектов.

Вовлеченность студентов в определенной мере определяется стилями обучения студентов. R.A. Loo выделил четыре стиля обучения: (1) аккомодатор – обучение через конкретный опыт и активное экспериментирование, (2) дивергент – обучение через конкретный опыт и рефлексивное наблюдение, (3) ассимилятор – обучение через абстрактную концептуализацию и рефлексивное наблюдение и (4) конвергент – обучение посредством абстрактной концептуализации и активного экспериментирования. Более творческие студенты, а также активисты, прагматики и особенно рефлекторы в процессе обучения действительно проявляют большую склонность к активным методам обучения.

Анализ казахстанской базы данных позволил выделить следующие смысловые и содержательные блоки:

Блок 1: Внедрение неформальных методов обучения и исследования

В научных статьях приводится сравнительный анализ практики внедрения Action Research и Lesson Study в систему высшего образования, перспективы развития практико-ориентированного образования.

Блок 2: Проектные методы

Значительное количество исследований посвящено анализу практики применения проектных методов при подготовке будущих педагогов.

Важность освоения проектной технологии заключается в том, что она позволяет прогнозировать личностные и организационные изменения в деятельности.

Осуществленный контент-анализ статей в журнале «Педагогические науки» платформы MDPI с момента начала выхода в 2011 по 2023 гг. Динамика публикаций по педагогической проблематике отображена на графике (рисунок 1).

Рисунок 1 – Общее количество публикаций в журнале «Педагогические науки» платформы MDPI за период 2010–2023 гг.

Примечание: Составлено авторами.

Контент-анализ отобранных 43 публикаций также позволил выявить определенную динамику статей по выделенной проблематике (рисунок 2). Количественный анализ показал динамику публикаций по исследуемой тематике к 2016 г. и стабилизацию интереса в период с 2017 по 2023 гг.

Рисунок 2 – Количество публикаций по проблеме инновационных методов в вузе в журнале «Педагогические науки» платформы MDPI в период 2011–2023 гг.

Примечание: Составлено авторами.

В базе журналов по направлению «Образование, педагогические науки», рекомендованных к изданию Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства высшего образования и науки Республики Казахстан, за период с 2017 по 2023 гг. было опубликовано всего 2133 статьи (рисунок 3).

Рисунок 3 – Общее количество публикаций в базе журналов по направлению «Образование, педагогические науки», рекомендованных к изданию Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства высшего образования и науки Республики Казахстан

Примечание: Составлено авторами.

Что касается публикаций, посвященных инновационным методам и технологиям, то также отмечается положительная динамика (рисунок 4).

Рисунок 4 – Количество публикаций по проблеме инновационных методов в вузе в базе журналов по направлению «Образование, педагогические науки», рекомендованных к изданию Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства высшего образования и науки Республики Казахстан

Примечание: Составлено авторами.

Обсуждение

Современное образование нацелено на развитие в быстро меняющемся мире с нарастающей неопределенностью, что требует развития компетенций, позволяющих гибко перестраивать образовательный процесс, гибко реагируя на вызовы времени. В условиях постиндустриального общества, глобализации и динамичности информационных потоков требуется восполнение недостающих знаний и скрытых ресурсов через внедрение инновационных технологий, актуализацию реальных возможностей преподавания.

Преподаватель может являться специалистом в своих образовательных дисциплинах, но не иметь большого опыта в применении технологий, исследований или оценки. Преодолению педагогической слабости и восполнению профессиональных дефицитов способствует политика устранения давнего разрыва в динамике инноваций для трансформации образовательного процесса. Необходимо создание открытого инновациям пространства, позволяющего интегрировать работу как в аудитории, так и на практике как спонтанный процесс помощи в обучении, перенос обучения на практику на основе непринужденного вовлечения.

Как показали результаты исследования, отмечается стабильный рост числа публикаций как в области образования в целом, так и содержательном плане относительно внедрения инновационных технологий в международных и казахстанских изданиях. Анализ статей в журнале «Education Sciences» издательской платформы MDPI базы данных SCOPUS позволил выделить основные смысловые блоки:

- ♦ стратегии, подходы, технологии преподавания в высшей школе;
- ♦ актуализация компетенций университетских преподавателей для модификации образовательной практики;
- ♦ вовлеченность студентов в образовательную деятельность.

В журналах, рекомендованных Комитетом по обеспечению качества в сфере науки и высшего образования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, также были выделены смысловые блоки:

- ♦ внедрение неформальных методов обучения;
- ♦ проектные методы.

В целом проблема методов обучения является востребованной и решается различными способами. В зарубежной практике ведущей тенденцией является усовершенствование традиционных методов и внедрение нетрадиционных подходов и методов. Подчеркивается не-

обходимость поддержки педагогов с передовыми навыками развития экспериментальной культуры обучения. Ведущими стратегиями признаны стратегия на основе запросов – enquiry-based strategy (EBS), обучение на основе дизайна – design-based professional learning (DBPL), обеспечение аутентичной образовательной политики (приближенной к естественной среде). Одним из факторов успешности развития исследовательской деятельности считается вовлечение студентов через внедрение новых стилей обучения (через конкретный опыт, активное экспериментирование, рефлексивное наблюдение, абстрактную концептуализацию, творчество), через студенческое исследование undergraduate research (UR). Широко применяются проблемное и проектное обучение в разных вариантах: Problem-Based Learning (PBL) Project-based learning (PBL), Project-based blended learning (BPBL), Scrum-подход и др.

В казахстанском образовании отмечается ориентированность на внедрение новых технологий, методов, которые будут способствовать науко- и практико-ориентированности подготовки будущих специалистов. В статьях раскрывается опыт внедрения исследований в действии – Lesson Study, а также неформального метода Action Research. Наибольшую популярность имеют проектные технологии, интерес к которым обосновывается разработанностью алгоритма, интеграции проблемного и экспериментального компонентов проектной деятельности.

Таким образом, в зарубежных исследованиях намечен курс на систематическое обновление и разработку новых технологий и методов; в рамках уже ставшими традиционными проблемного, активного, проектного обучения внедряются их новые варианты, отвечающие запросам современных студентов как активных субъектов образовательного процесса.

В казахстанской периодической научно-педагогической литературе круг рассматриваемых аспектов по проблематике инновационных методов в системе высшего образования довольно ограничен. Основными направлениями исследования являются: интеграция зарекомендовавших себя неформальных методов; модификация профессиональной подготовки студентов в сторону совершенствования научно-исследовательской компетентности на основе проектной деятельности.

Заключение

Данное исследование было направлено на анализ современного состояния проблемы методов преподавательской практики в условиях университетского образования. В статье раскрыты основные смысловые и содержательные блоки проблемы методов в высшей школе, представленные в зарубежных и казахстанских литературных источниках. Обоснована необходимость поиска и внедрения инновационных методов в образовательной среде с привлечением всех ее ресурсов и возможностей.

Проблема методов в деятельности педагогов высшей школы является востребованной и решается различными способами. Отмечается общая тенденция изменения образовательного ландшафта на основе применения нетрадиционных подходов и методов с учетом необходимости систематического обновления технологий.

Реализация инновационных стратегий и интеграция инновационных технологий позволит повысить качество высшего образования, раскрыть ресурсы образовательной среды, актуализировать личностно-профессиональные качества всех субъектов образовательного процесса современного университета.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Howard P.G. Twenty-First Century Learning as a Radical Re-Thinking of Education in the Service of Life. *Education Sciences*. 2018, no. 8, p. 189. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci8040189>.
- 2 St. John E.P. Higher Education in Post-Neoliberal Times: Building Human Capabilities in the Emergent Period of Uncertainty // *Education Sciences*. 2023, no. 13, p. 500. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci13050500>
- 3 Sousa M.J., Suleman F., Melé P.M., Gómez J.M. New Research and Trends in Higher Education // *Education Sciences*. 2021, no. 11, p. 456. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11090456>
- 4 Концепция развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023–2029 годы, утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248.

- 5 Rodríguez Jiménez C., Sanz Prieto M., Alonso García S. Technology and Higher Education: A Bibliometric Analysis // *Education Sciences*. 2019, no. 9, p. 169. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci9030169>
- 6 Androutsos A., Brinia V. Developing and Piloting a Pedagogy for Teaching Innovation, Collaboration, and Co-Creation in Secondary Education Based on Design Thinking, Digital Transformation, and Entrepreneurship // *Education Sciences*. 2019, no. 9, p. 113. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci9020113>
- 7 Pološki Vokić N., Aleksić A. Are Active Teaching Methods Suitable for All Generation Y students?—Creativity as a Needed Ingredient and the Role of Learning Style. *Education Sciences*. 2020, no. 10, p. 87. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci10040087>
- 8 Savery J.R. Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions // *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*. 2006, no. 1, pp. 8–20.
- 9 Ngereja B., Hussein B., Andersen B. Does Project-Based Learning (PBL) Promote Student Learning? A Performance Evaluation // *Education Sciences*. 2020, no. 10, p. 330. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci10110330>
- 10 Alamri M.M. Using Blended Project-Based Learning for Students' Behavioral Intention to Use and Academic Achievement in Higher Education // *Education Sciences*. 2021, no. 11, p. 207. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci1105020>
- 11 Jaiswal A., Karabiyik T., Thomas P., Magana A.J. Characterizing Team Orientations and Academic Performance in Cooperative Project-Based Learning Environments // *Education Sciences*. 2021, no. 11, p. 520. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11090520>
- 12 Molina-Torres M.-P. Project-Based Learning for Teacher Training in Primary Education // *Education Sciences*. 2022, no. 12, p. 647. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci12100647>
- 13 Townley A.L. Teaching and Learning Science in the 21st Century: Challenging Critical Assumptions in Post-Secondary Science // *Education Sciences*. 2018, no. 8, p. 12. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci8010012>
- 14 Brown B., Friesen S., Beck J., Roberts V. Supporting New Teachers as Designers of Learning // *Education Sciences*. 2020, no. 10, p. 207. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci10080207>
- 15 Chu M.-W., Brown B., Friesen S. Psychometric properties of the design-based professional learning for teachers survey // *Professional Development in Education*. 2020, no. 48(4), pp. 594–610.

REFERENCES

- 1 Howard P.G. (2018) Twenty-First Century Learning as a Radical Re-Thinking of Education in the Service of Life. *Education Sciences*, no. 8, p. 189. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci8040189>. (In English).
- 2 St. John E.P. (2023) Higher Education in Post-Neoliberal Times: Building Human Capabilities in the Emergent Period of Uncertainty // *Education Sciences*, no. 13, p. 500. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci13050500>. (In English).
- 3 Sousa M.J., Suleman F., Melé P.M., Gómez J.M. (2021) New Research and Trends in Higher Education // *Education Sciences*, no. 11, p. 456. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11090456>. (In English).
- 4 Концепција развѣтѣя вѣсшего образованѣя ѣ науки в Республѣке Казахстан на 2023–2029 годѣ, утвѣрждѣна Постанѣвленѣем Правѣтел'ства Республѣке Казахстан ѣт 28 марта 2023 года No. 248. (In Russian).
- 5 Rodríguez Jiménez C., Sanz Prieto M., Alonso García S. (2019) Technology and Higher Education: A Bibliometric Analysis // *Education Sciences*, no. 9, p. 169. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci9030169>. (In English).
- 6 Androutsos A., Brinia V. (2019) Developing and Piloting a Pedagogy for Teaching Innovation, Collaboration, and Co-Creation in Secondary Education Based on Design Thinking, Digital Transformation, and Entrepreneurship // *Education Sciences*, no. 9, p. 113. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci9020113>. (In English).
- 7 Pološki Vokić N., Aleksić A. (2020) Are Active Teaching Methods Suitable for All Generation Y students?—Creativity as a Needed Ingredient and the Role of Learning Style. *Education Sciences*, no. 10, p. 87. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci10040087>. (In English).
- 8 Savery J.R. (2006) Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions // *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, no. 1, pp. 8–20. (In English).
- 9 Ngereja B., Hussein B., Andersen B. (2020) Does Project-Based Learning (PBL) Promote Student Learning? A Performance Evaluation // *Education Sciences*, no. 10, p. 330. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci10110330>. (In English).
- 10 Alamri M.M. (2021) Using Blended Project-Based Learning for Students' Behavioral Intention to Use and Academic Achievement in Higher Education // *Education Sciences*, no. 11, p. 207. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci1105020>. (In English).

11 Jaiswal A., Karabiyik T., Thomas P., Magana A.J. (2021) Characterizing Team Orientations and Academic Performance in Cooperative Project-Based Learning Environments // Education Sciences, no. 11, p. 520. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11090520>. (In English).

12 Molina-Torres M.-P. (2022) Project-Based Learning for Teacher Training in Primary Education // Education Sciences, no. 12, p. 647. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci12100647>. (In English).

13 Townley A.L. (2018) Teaching and Learning Science in the 21st Century: Challenging Critical Assumptions in Post-Secondary Science // Education Sciences, no. 8, p. 12. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci8010012>. (In English).

14 Brown B., Friesen S., Beck J., Roberts V. (2020) Supporting New Teachers as Designers of Learning // Education Sciences, no. 10, p. 207. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci10080207>. (In English).

15 Chu M.-W., Brown B., Friesen S. (2020) Psychometric properties of the design-based professional learning for teachers survey // Professional Development in Education, no. 48(4), pp. 594–610. (In English).

СӘРСЕНБАЕВА Л.О.,*¹

п.ф.к., қауымдастырылған профессор.

*e-mail: l.sarsenbaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-4630-9666

ВАСЬКО Т.П.,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: t.vasko@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0001-8901-1045

¹Халықаралық практикалық психология

және педагогика академиясы

Алматы қ., Қазақстан

УНИВЕРСИТЕТТІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРГЕ ЖҮЙЕЛІ ШОЛУ

Андатпа

Қазіргі заманғы университеттік білім беру елдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз етуге қабілетті бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға бағытталған. Бұл мақсатты іске асыру әлемдік білім беру жүйесінің жаңа сын-қатерлері мен трендтеріне жауап беретін инновациялық стратегиялар мен кәсіби даярлау технологияларын интеграциялау шартымен мүмкін болады. Зерттеудің мақсаты мамандарды даярлаудың инновациялық стратегиялары мен технологияларын зерттеу және жүйелеу болып табылады. Зерттеудің негізгі бағыттары: инновацияларды енгізудің басым стратегияларын, осы проблема бойынша зерттеулердің серпінін айқындау, инновациялық стратегиялар мен технологияларды интеграциялау проблемасы бойынша жарияланымдардың мағыналық блоктарын жүйелеу болып табылады. Қазақстан Республикасы Жоғары білім және ғылым министрлігінің Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті шығаруға ұсынған MDPI SCOPUS деректер платформасының «Педагогикалық ғылымдар» журналының және «Білім беру, педагогикалық ғылымдар» бағыты бойынша журналдар базасының жарияланымдарына контент-талдау және тақырыптық талдау жүзеге асырылды. Басылымдардың халықаралық және қазақстандық базаларын салыстырмалы талдау қазақстандық зерттеулердің мағыналық және мазмұндық блоктарының ерекшеліктерін және білім беру технологияларын қолданудағы басымдықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеудің құндылығы инновациялардың әлемдік тәжірибесін Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесіне интеграциялау перспективаларын айқындаудан тұрады. Зерттеудің практикалық маңыздылығы университеттер оқытушылары қолданатын оқытудың қолданылатын технологиялары мен әдістерінің ауқымын кеңейту мүмкіндігінен тұрады.

Тірек сөздер: инновациялық технологиялар, мазмұнды талдау, проблемалық оқыту, жобалық оқыту, белсенді оқыту технологиялары, мұғалім құзыреттілігі, студенттердің белсенділігі.

SARSENBAEVA L.O.,*¹

c.ps.s., associate professor.

*e-mail: l.sarsenbaeva@turana-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-4630-9666

VASKO T.P.,¹

PhD, associate professor.

e-mail: t.vasko@turana-edu.kz

ORCID ID: 0000-0001-8901-1045

¹International Academy of Practical
Psychology and Pedagogy
Almaty, Kazakhstan

INNOVATIVE STRATEGIES AND TECHNOLOGIES IN UNIVERSITY EDUCATION: A SYSTEMATIC REVIEW OF CONTEMPORARY RESEARCH

Abstract

Modern university education is aimed at training competitive specialists capable of ensuring sustainable socio-economic development of the country. The realization of this goal is possible subject to the integration of innovative strategies and training technologies that meet the new challenges and trends of the global educational system. The purpose of the study was to study and systematize innovative strategies and technologies for training specialists. The main areas of research were: identification of priority strategies for introducing innovations, research dynamics on this problem, systematization of the semantic blocks of publications on the problem of integrating innovative strategies and technologies. Content analysis and thematic analysis of publications of the journal "Pedagogical Sciences" of the MDPI data platform SCOPUS and the database of journals in the direction of "Education, Pedagogical Sciences," recommended for publication by the Committee for Quality Assurance in Science and Higher Education of the Ministry of Higher Education and Science of the Republic of Kazakhstan. A comparative analysis of the international and Kazakhstani databases of publications made it possible to identify the specifics of the semantic and substantive blocks of Kazakhstani research and priorities in the use of educational technologies. The value of the study lies in determining the prospects for integrating the world experience of innovation into the higher education system of the Republic of Kazakhstan. The practical significance of the study lies in the possibility of expanding the range of technologies and teaching methods used by university teachers.

Key words: innovative technologies, content analysis, problem-based learning, project-based learning, active learning technologies, teacher competencies, student engagement.

FTAXP 14.07.03
ӘОЖ 1174

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2024-1-2-54-58>

ҚАРПЫҚОВА Т.Қ.,*¹

п.ғ.м., сениор-лектор.

*e-mail: karpykova.togzhan@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0003-0501-7557

¹«Тұран» университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ПОЗИТИВТІ ПЕДАГОГИКА: СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ӘЛ-АУҚАТЫН ҚОЛДАУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада позитивті педагогика ұғымының мәні мен оның студенттердің эмоционалды әл-ауқатына әсері қарастырылады. Жоғары білім беру жүйесінде эмоционалды тұрақтылық пен психологиялық қолдаудың маңызы артып келе жатқандықтан, оқытушыларға студенттердің мотивациясын арттыру, олардың өзіне деген сенімін нығайту және стрессті басқару дағдыларын дамыту жолдарын меңгеру қажет. Мақалада қолайлы психологиялық орта қалыптастыру, кері байланыстың мотивациялық рөлі, эмоционалды интеллектті дамыту және студенттердің өзін-өзі дамытуына жағдай жасау сияқты негізгі тәсілдер талданады. Сонымен қатар, позитивті педагогиканы практикада қолданудың тиімді әдістері ұсынылады.

Тірек сөздер: позитивті педагогика, эмоционалды әл-ауқат, мотивация, психологиялық қолдау, студенттердің дамуы, эмоционалды интеллект, стресс менеджмент.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде студенттердің тек академиялық жетістіктеріне ғана емес, сонымен қатар олардың психологиялық және эмоционалды әл-ауқатына да ерекше көңіл бөлінеді. Университеттегі оқу процесі студенттерден жоғары интеллектуалды және эмоционалды төзімділікті талап етеді, ал стресстік жағдайлар олардың оқу жетістіктеріне, мотивациясына және жалпы өмір сапасына кері әсер етуі мүмкін.

Позитивті педагогика – бұл студенттердің күшті жақтарын дамытуға, олардың эмоционалды әл-ауқатын нығайтуға және өзін-өзі тану дағдыларын жетілдіруге бағытталған оқыту тәсілі. Бұл көзқарас білім алушыларға сенімділік беріп, олардың оқу үрдісіне деген қызығушылығын арттырады.

Осы мақалада позитивті педагогика ұғымының мәні, оның студенттердің эмоционалды жағдайына әсері және университеттегі оқыту процесінде қолдану жолдары қарастырылады. Сонымен қатар, студенттердің өзін-өзі дамытуына және психологиялық саулығын жақсартуға ықпал ететін тиімді әдістер ұсынылады.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеуде студенттердің эмоционалды әл-ауқатын қолдау мақсатында позитивті педагогика қағидаларын қолданудың тиімділігі қарастырылады. Зерттеудің теориялық негізі ретінде позитивті психология мен білім беру саласындағы жетекші ғалымдардың еңбектері алынды.

Атап айтқанда, позитивті психологияның негізін қалаушы М. Селигман [4] студенттердің күшті жақтарын дамыту арқылы олардың өмір сапасын жақсартудың маңыздылығын атап өтсе, К. Двек [5] оқу барысында өсімдік ойлау жүйесін (growth mindset) қалыптастырудың студенттердің мотивациясына әсерін зерттеген. Сонымен қатар, Б. Фредериксон [7] ұсынған «Позитивті эмоциялар теориясы» (Broaden-and-Build Theory) студенттердің эмоционалды әл-ауқатын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Зерттеу барысында бірнеше әдістер қолданылды. Біріншіден, ғылыми әдебиеттерге шолу жүргізіліп, позитивті педагогиканың студенттердің эмоционалды әл-ауқатына әсері туралы

теориялық тұжырымдар талданды (Seligman; Dweck; Fredrickson). Сонымен қатар, жоғары оқу орындарында енгізілген психологиялық қолдау бағдарламаларының тиімділігі қарастырылды (Ryan, Deci, [6]).

Эмпирикалық әдістер ретінде сауалнама жүргізу, интервью алу және бақылау әдістері қолданылды. Университет студенттері арасында олардың эмоционалды әл-ауқаты, стрессті басқару дағдылары және мотивация деңгейі туралы сауалнама ұйымдастырылды (Schaufeli и др.). Сонымен қатар, оқытушылар мен студенттерден алынған сұхбаттар олардың позитивті педагогика әдістерін қабылдау деңгейін анықтауға көмектесті (Csikszentmihalyi, [9]). Университет ортасындағы студенттердің эмоционалды жағдайын және өзара қарым-қатынастарын зерттеу мақсатында жүйелі бақылау жүргізілді (Goleman).

Зерттеу нәтижелері позитивті педагогиканың студенттердің эмоционалды әл-ауқатын жақсартуда маңызды рөл атқаратынын және оқу үрдісінде оның кеңінен қолданылуы қажеттігін көрсетті.

Нәтижелер мен талқылау

Позитивті педагогика қағидаттарының бірі – студенттердің эмоционалды қолдау сезінуін қамтамасыз ету. Бұл мақсатта оқытушылар оқу процесінде эмоционалды интеллектті дамыту әдістерін қолдануы тиіс. Эмоционалды интеллект адамның өзін және өзгелерді түсіну, эмоцияларды басқару және оларды тиімді қолдану қабілеті ретінде қарастырылады. Білім беру ортасында эмоционалды интеллектті дамыту арқылы студенттердің өзін-өзі бағалауы артып, олардың мотивациясы күшейеді. Сонымен қатар, оқытушы мен студент арасындағы сенімді қарым-қатынас студенттердің оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың эмоционалды тұрақтылығын нығайтады.

Студенттердің эмоционалды әл-ауқатына әсер ететін негізгі факторларға академиялық жүктеме, әлеуметтік орта, өзін-өзі бағалау деңгейі, қаржылық жағдай, денсаулық және өмір салты жатады. Олардың ішінде академиялық жүктеме студенттердің психологиялық жағдайына айтарлықтай ықпал етеді, себебі жоғары оқу орындарында оқу процесі күрделі және қарқынды жүреді. Студенттер сессия кезеңінде, ғылыми жұмыстар орындау барысында және практикалық тапсырмаларды орындау кезінде жоғары деңгейдегі стресске ұшырайды. Осы орайда, оқытушылар тарапынан психологиялық қолдау көрсету, оқу материалдарын оңтайландыру және студенттердің өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға бағытталған әдістерді енгізу қажеттілігі туындайды.

Қазіргі заманғы жоғары білім беру жүйесі тек академиялық білім беруді ғана емес, студенттердің эмоционалды әл-ауқатын сақтауды да маңызды міндет ретінде қарастырады. Ғылыми зерттеулер студенттердің психологиялық әл-ауқаты олардың оқу жетістіктеріне, мотивациясына, шығармашылық әлеуетіне және болашақ кәсіби табысына тікелей әсер ететінін көрсетеді. Оқу жүктемесінің жоғары болуы, әлеуметтік қысым және өзін-өзі бағалаудың төмендігі студенттер арасында күйзеліс пен эмоционалды шаршау деңгейінің артуына әкеледі. Осыған байланысты білім беру жүйесіне позитивті педагогика қағидаттарын енгізу студенттердің эмоционалды тұрақтылығын нығайтып, олардың психологиялық әл-ауқатын жақсартуға мүмкіндік береді.

Позитивті педагогика позитивті психология қағидаттарына негізделген және студенттердің әлеуетін толық ашуға, олардың күшті жақтарын дамытуға бағытталған. Бұл концепция М. Селигман [4] ұсынған PERMA-моделімен тығыз байланысты, ол адамның эмоционалды әл-ауқатының негізгі компоненттерін қамтиды:

1. P (Positive emotions) – позитивті эмоциялар: оқытушылардың студенттерді қолдауы, олардың жетістіктерін атап өтуі және жағымды оқу ортасын құруы.

2. E (Engagement) – қатысу: студенттердің оқу процесіне толыққанды араласуы, практикалық тапсырмалар арқылы белсенді оқыту.

3. R (Relationships) – қарым-қатынас: педагог пен студент арасындағы сенімді байланыс, топтық жұмыс пен кооперативтік оқытуды дамыту.

4. M (Meaning) – мағына: оқу процесінің мәнін түсіндіру, студенттердің өз болашағына әсер ете алатынын сезінуі.

5. А (Accomplishment) – жетістік: шағын жетістіктер арқылы студенттердің өзін-өзі бағалауын арттыру.

Бұл модель білім беру процесінде қолданылғанда, студенттердің эмоционалды әл-ауқаты жоғарылап, олардың оқу мотивациясы мен академиялық нәтижелері жақсарады.

Студенттердің эмоционалды әл-ауқатына әсер ететін негізгі факторлардың бірі академиялық стресс және эмоционалды тұрақтылық. Қазіргі зерттеулер көрсеткендей, жоғары оқу орындарындағы студенттердің 50%-дан астамы үнемі күйзеліс пен эмоционалды шаршауды сезінеді (American College Health Association, 2022). Білім алушылар арасында “академиялық күйзеліс” ұғымы кең таралған, ол жоғары оқу жүктемесі, үздік нәтижелерге жетуге деген қысым, емтихандар алдындағы үрей мен өзіне деген сенімсіздіктің салдарынан пайда болады.

Мынадай шешу жолдары ұсынылады:

Когнитивті-поведеністік терапия (CBT) элементтерін оқу процесіне енгізу – студенттерге эмоцияларын басқаруға және негативті ойларды қайта қарастыруға көмектеседі.

Оқытудың икемді әдістерін қолдану – студенттерге оқу процесін жеке қарқынымен меңгеруге мүмкіндік беру.

Оқу жүктемесін оңтайландыру – шамадан тыс тапсырмалар мен қысқа мерзімді талаптарды азайту.

Студенттердің өзін-өзі бағалау деңгейі олардың оқу үлгеріміне және эмоционалды тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Өзін-өзі төмен бағалайтын студенттерде күйзеліс, үрей және прокрастинация деңгейі жоғары болады.

Шешу жолдары:

Геймификация: оқуға қызығушылықты арттыру үшін ойын элементтерін қолдану (баллдық жүйе, марапаттар, ынталандыру механизмі).

Қателіктерді үйрену процесінің бір бөлігі ретінде қабылдау: “қателесу – білім алудың бір бөлігі” деген көзқарасты қалыптастыру.

Жетістіктерді визуализациялау: әр студенттің академиялық және тұлғалық жетістіктерін атап көрсету (e-portfolio, жетістік карталары).

Сонымен қоса университеттің әлеуметтік және эмоционалды климаты студенттердің оқу процесіне деген көзқарасына және психологиялық әл-ауқатына айтарлықтай әсер етеді. Токсикалық орта студенттер арасында күйзелістің артуына, ал қолдаушы орта олардың дамуына ықпал етеді.

Шешу жолдары:

Құрдастарды қолдау жүйесін дамыту: топтық жобалар, пікірталастар, студенттік клубтар арқылы қарым-қатынасты күшейту.

Психологиялық қауіпсіздік принциптері: сабақ барысында студенттердің қателіктерден қорықпауына мүмкіндік беру, ашықтық пен эмпатияны дамыту. Оқытушыларға арналған психологиялық дайындық: педагогтар студенттердің психологиялық ерекшеліктерін түсіну үшін арнайы тренингтерден өтуі қажет.

Студенттердің психологиялық әл-ауқатын арттыру үшін релаксация және стресс басқару әдістерін қолдану тиімді болып табылады. Оқу процесінде медитация, тыныс алу жаттығулары және психологиялық тренингтерді енгізу студенттердің эмоционалды тұрақтылығын нығайтады. Бұл әдістер студенттердің өзін-өзі реттеу қабілетін дамытып, олардың стресс деңгейін төмендетуге көмектеседі.

Соңғы жылдары білім беру жүйесінде миндфулнес (Mindfulness) техникасы кең таралуда. Бұл әдіс студенттерге қазіргі сәтке назар аударуға, күйзелісті төмендетуге және эмоцияларын басқаруға көмектеседі.

Қолдану тәсілдері:

Сабақ басталар алдында 2–3 минуттық тыныс алу жаттығуларын өткізу.

Миндфул жазу (mindful journaling) – студенттерге эмоцияларын сипаттау арқылы өзін-өзі тануға көмектесу.

Көптапсырмалылықты азайту – студенттерге бір уақытта бірнеше міндет орындаудың орнына, әр процессті саналы түрде орындауға үйрету.

Қазіргі таңда білім беру процесіне цифрлық технологияларды енгізу эмоционалды әл-ауқатты сақтаудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Мысалға VR және AR технологиялары – студенттердің күйзеліс деңгейін төмендететін виртуалды медитация бөлмелері.

Мобильді қосымшалар – студенттердің эмоционалды күйін бақылауға көмектесетін Headspace, Calm сияқты бағдарламаларды қолдану.

Онлайн-платформалар – студенттерге психологиялық қолдау көрсететін чат-боттар, вебинарлар мен онлайн-кеңестер.

Қорытынды

Позитивті педагогиканы білім беру үдерісіне енгізу студенттердің эмоционалды әл-ауқатын қолдап, олардың оқу үлгерімі мен мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді. Қолайлы оқу ортасын қалыптастыру, психологиялық қолдау жүйелерін дамыту және заманауи әдістерді қолдану арқылы студенттердің білім алу процесі тиімді әрі жағымды бола алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Айтмұхамбетова Ш.Б., Қасымханова А.Н. «Позитивті педагогиканың білім беру жүйесіндегі рөлі» // Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің хабаршысы. – 2020. – № 3. – 45–52. – Б. 46–50.
- 2 Құдайбергенова К.Қ. Жоғары білім берудегі позитивті педагогиканың рөлі // Қазақ білім академиясының хабаршысы. – 2020. – № 4. – Б. 113–115.
- 3 Ахметова С.М., Оразбаев Б.К. «Цифрлық технологиялар және студенттердің эмоционалды әл-ауқаты» // Қазақстан педагогикалық зерттеулері журналы. – 2021. – № 2. – 78–85. – С. 80–83.
- 4 Селигман М. Цветущий ум: наука счастья и благополучия. – Москва: Альпина Паблишер, 2019. – С. 45–60.
- 5 Двек К. Гибкое сознание: новый взгляд на психологию развития взрослых и детей. – Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2017. – С. 58–72.
- 6 Ryan R.M., Deci E.L. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. Guilford Publications. 2020. P. 90–105.
- 7 Фредриксон Б. Позитивность: Как открыть силу радости, уверенности и оптимизма. – Санкт-Петербург: Питер, 2019. – С. 75–90.
- 8 Zull J.E. The Brain, Learning, and Development: A Case for Optimism. Stylus Publishing. 2019. P. 88–97.
- 9 Csikszentmihalyi M. Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life. New York: Basic Books. 2020. P. 45–60.
- 10 Хамари Ю., Коивисто Ю., Сарса Х. Игрофикация в образовании: анализ эмпирических исследований // Труды 54-й Гавайской международной конференции по системным наукам. – 2021. – С. 3025–3030.

REFERENCES

- 1 Aitmūhambetova Ş.B., Qasymhanova A.N. (2020) «Pozitivti pedagogikanyñ bilim беру jüiesindegi röli» // Qazaq űlttyq pedagogikalyq universitetinñ habarşysy. No. 3. 45–52. P. 46–50. (In Kazakh).
- 2 Qūdaibergenova K.Q. (2020) Joğary bilim berudegi pozitivti pedagogikanyñ röli // Qazaq bilim akademiasynyñ habarşysy. No. 4. P. 113–115. (In Kazakh).
- 3 Ahmetova S.M., Orazbaev B.K. (2021) «Sifrlyq tehnologialar jäne studentterdiñ emosionaldy äl-auqaty» // Qazaqstan pedagogikalyq zertteuleri jurnaly. No. 2. 78–85. P. 80–83. (In Kazakh).
- 4 Seligman M. (2019) Cvetushhiy um: nauka schast'ja i blagopoluchija. Moskva: Al'pina Pablisher. P. 45–60. (In Russian).
- 5 Dvek K. (2017) Gibkoe soznanie: novyj vzgljad na psihologiju razvitija vzroslyh i detej. – Moskva: Mann, Ivanov i Ferber. P. 58–72. (In Russian).
- 6 Ryan R.M., Deci E.L. (2020) Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. Guilford Publications. P. 90–105. (In English).

- 7 Fredrikson B. (2019) Pozitivnost': Kak otkryt' silu radosti, uverennosti i optimizma. Sankt-Peterburg: Piter. P. 75–90. (In Russian).
- 8 Zull J.E. (2019) The Brain, Learning, and Development: A Case for Optimism. Stylus Publishing. P. 88–97. (In English).
- 9 Csikszentmihalyi M. (2020) Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life. New York: Basic Books. P. 45–60. (In English).
- 10 Hamari Ju., Koivisto Ju., Sarsa H. (2021) Igrofikacija v obrazovanii: analiz jempiricheskikh issledovanij // Trudy 54-j Gavajskoj mezhdunarodnoj konferencii po sistemnym naukam. P. 3025–3030. (In Russian).

КАРПЫКОВА Т.К.,*¹

М.П.Н., сениор-лектор.

*e-mail: karpykova.togzhan@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0003-0501-7557

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ПОЗИТИВНАЯ ПЕДАГОГИКА: СПОСОБЫ ПОДДЕРЖАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматривается понятие позитивной педагогики и ее влияние на эмоциональное благополучие студентов. По мере того как в системе высшего образования возрастает значение эмоциональной устойчивости и психологической поддержки, преподавателям необходимо осваивать стратегии повышения мотивации студентов, укрепления их уверенности в себе и развития навыков управления стрессом. В статье анализируются ключевые подходы, такие как создание благоприятной психологической среды, мотивационная роль обратной связи, развитие эмоционального интеллекта и содействие самосовершенствованию студентов. Кроме того, предлагаются эффективные методы практического применения позитивной педагогики в образовательном процессе.

Ключевые слова: позитивная педагогика, эмоциональное благополучие, мотивация, психологическая поддержка, развитие студентов, эмоциональный интеллект, стресс-менеджмент.

KARPYKOVA T.K.,*¹

m.p.s., Senior Lecturer

*e-mail: karpykova.togzhan@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0003-0501-7557

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

POSITIVE PEDAGOGY: WAYS TO SUPPORT STUDENTS' EMOTIONAL WELL-BEING

Abstract

This article examines the concept of positive pedagogy and its impact on students' emotional well-being. As emotional stability and psychological support become increasingly important in higher education, instructors need to develop strategies to enhance students' motivation, boost their self-confidence, and develop stress management skills. The article analyzes key approaches such as creating a supportive psychological environment, the motivational role of feedback, the development of emotional intelligence, and fostering students' self-improvement. Additionally, effective methods for the practical application of positive pedagogy in the educational process are proposed.

Key words: positive pedagogy, emotional well-being, motivation, psychological support, student development, emotional intelligence, stress management.

REQUIREMENTS FOR THE DESIGN OF ARTICLES PUBLISHED IN THE EURASIAN JOURNAL OF CURRENT RESEARCH IN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY

Manuscripts are accepted in Kazakh, Russian and English through the official website of the journal (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>), which provides with the detailed instructions for authors about the process of submitting articles, as well as publication fees.

The text of the article must be typed in **WINWORD XP** or *. RTF (Reach text format). **Times New Roman** font, size **14**, the text must be typed in one interval and not exceed **12** pages.

IRSTI, **UDC** and **JEL** are printed in the upper left part of the sheet.

Then, in the upper right part of the sheet, the author's surname and initials, place of work, academic degree and title, name of the country and city, and e-mail are printed in three languages (Kazakh, Russian, and English). If there are several authors, indicate the main author of the article (with the *sign). In the middle of the sheet, **the name of the manuscript** is printed in capital letters, followed by **key words** (5-7 words, including no more than two phrases) in three languages. Then there is the text that should be printed without hyphenation, observing the following field sizes: left-30 mm, right-10 mm, top-15 mm, bottom-20 mm. The paragraph indent begins with the third character. Formulas must be given in the **formula editor** application (Microsoft Equation). **Tables, figures, and diagrams** are printed without fills.

In the text, references to the literature used are given in **square brackets**, the list of references is printed at the end of the article comprising 5-15 titles. The reference presented in the Cyrillic alphabet is given in two versions – in the original and in the Romanized alphabet (**transliteration** – <http://www.translit.ru>).

A short abstract (150-200 words, 14 size) should be given in three languages after the list of references, which indicates the purpose of the article and the research methods used. Then **the title of the article** is also printed in three languages.

Authors of the journal should adhere to the following requirements concerning the structure of the article in accordance with the headings (**title, abstract, key words, introduction, materials and methods, results, discussion, conclusion, information about funding (if available), references, transliterated list of references**).

The headings of the structural elements of the article should be given in bold.

The text of the article must be original, not previously published anywhere.

The article is subjected to “blind” review, the reviewers are appointed by the Editorial board of the journal.

At the end of the article, please indicate your full name, return address, phone numbers, fax, and e - mail address.

The author (s) is/are responsible for the content of the article. The opinion of the Scientific and Editorial Board does not always coincide with the opinion of the author (s). The Editorial Board reserves the right to publish or reject articles.

In order to identify and prevent scientific plagiarism, in accordance with the “Regulations on the organization of activities for the identification and prevention of scientific plagiarism at Turan University”, the Editorial board of the journal checks articles submitted for publication for anti-plagiarism.

A link to our publication is required when reprinting it.

Our address: **050013, Almaty, Satpaev ave. 16a, Turan University**

Phone: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Website: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Editorial board

**EURASIAN JOURNAL OF CURRENT RESEARCH
IN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY ЖУРНАЛЫНДА ЖАРИЯЛАНАТЫН
МАҚАЛАЛАРДЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР**

Материалдар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде журналдың ресми сайты (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>) арқылы қабылданады, онда авторларға мақалаларды жіберу үдерісі, сондай-ақ ақы төлеу туралы толық нұсқаулық бар.

Мәтін **WINWORD XP** немесе*. **RTF (Reach text format)** форматында терілуі тиіс. **Times New Roman** шрифт, **14** кегль. Жазба мәтіні бір жол аралығы арқылы теріліп, **12 беттен** аспауы тиіс.

Парақтың үстінгі сол жақ бұрышында **FTAMИ, ӘОК** және **JEL** жазылады.

Одан әрі, парақтың оң жақ жоғары бөлігінде автордың тегі мен инициалдары, жұмыс орны, ғылыми дәрежесі мен атағы, ел мен қала атауы, e-mail үш тілде сөздер (қазақша, орысша және ағылшынша) жазылады, егер бірнеше автор болса – мақаланың негізгі авторын (* белгісімен) көрсетіңіз. Парақтың ортасына материалдың **атауы** бас әріптермен, одан әрі – **тірек сөздер** (5–7 сөз, екі сөз тіркесінен аспауы керек) үш тілде жазылады. Содан кейін мәтіннің келесі жиек мөлшерін сақтай отырып, **тасымалдаусыз** басу қажет: сол жақ – 30 мм, оң жақ – 10 мм, үстінгі – 15 мм, астыңғы – 20 мм сақтай отырып тасымалсыз жазылады. Азат жол үшінші белгіден басталады. Формулалар тек **формалар редакторы (Microsoft Equation)** қосымшасында терілу керек. **Кестелер, суреттер және схемалар** қосымша бояуларсыз жазылады.

Мәтінде **квадрат жақшалар** ішінде қолданылған әдебиеттерге сілтемелер, ал **қолданылған әдебиеттер** тізімі мақала соңына 5-15 атау көлемінде жазылады. Кириллицада ұсынылған әдебиеттер екі нұсқада - түпнұсқада және романизацияланған алфавитте (**транслитерация** - [http:// www.translit.ru](http://www.translit.ru)) беріледі.

Қолданылған әдебиеттер тізімінен кейін мақаланың мақсаты мен қолданылған зерттеу әдістері көрсетілген **андатпа** (150–200 сөз, 14 кегль) үш тілде жазылады. Одан әрі, мақаланың **атауы** үш тілде жазылады.

Журналдың потенциалды авторлары тақырыптарына сәйкес мақаланың құрылымы бойынша келесі ережелерді ұстануы тиіс (**атауы, андатпа, тірек сөздер, кіріспе, материалдар мен әдістер, нәтижелер, талқылаулар, қорытынды, қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса), әдебиеттер, транслитерацияланған әдебиеттер тізімі**).

Мақаланың құрылымдық элементтерінің тақырыптары қалың қаріппен көрсетілуі керек.

Мақала мәтіні еш жерде жарияланбаған түпнұсқалық нұсқада болуы тиіс.

Мақала жасырын рецензиялаудан өтеді, рецензенттерді журналдың редколлегиясы тағайын- дайды.

Мақаланың соңында толық аты-жөнін, кері мекенжайын, телефондарын, факсін, электрондық пошта мекенжайын (e-mail) көрсетуіңізді сұраймыз.

Мақаланың мазмұнына автор (авторлар) жауапты. Ғылыми-редакциялық кеңестің пікірі әрдайым автордың (авторлардың) пікірімен сәйкес келе бермейді. Редакциялық кеңес мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

Ғылыми плагиатты анықтау және оның алдын алу мақсатында «Тұран» университетінде ғылыми плагиатты анықтау және оның алдын алу жөніндегі қызметті ұйымдастыру туралы ережеге» сәйкес журнал редакциясы жариялауға ұсынылған мақалаларды антиплагиат бойынша тексерістен өткізеді.

Біздің басылымға қайта басылған кезде сілтеме міндетті.

Біздің мекен-жайымыз: **050013, Алматы қ., Сәтпаев көш., 16А, «Тұран» университеті.**
Анықтама телефоны: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**
Сайт: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Редакциялық алқа

**ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ, ПУБЛИКУЕМЫХ
В ЖУРНАЛЕ EURASIAN JOURNAL OF CURRENT RESEARCH
IN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY**

Материалы принимаются на казахском, русском и английском языках через официальный сайт журнала (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>), в котором имеется подробная инструкция для авторов о процессе подачи статей, а также об оплате публикации.

Текст статьи должен быть набран в **WINWORD XP** или *. RTF (Reach text format). Шрифт **Times New Roman**, кегль **14**, текст должен быть набран через один интервал и не превышать **12** страниц.

В левой верхней части листа печатается **МРНТИ, УДК и JEL**.

Далее в правой верхней части листа печатаются на трех языках (казахском, русском и английском) фамилия и инициалы автора, место работы, ученая степень и звание, название страны и города, e-mail; если авторов несколько – указать основного автора статьи (знаком*). В середине листа прописными буквами печатаются **название** материала, далее – **ключевые слова** (5–7 слов, в том числе не более двух словосочетаний) на трех языках. Затем идет текст, который следует печатать **без переносов**, соблюдая следующие размеры полей: левое – 30 мм, правое – 10 мм, верхнее – 15 мм, нижнее – 20 мм. Абзацный отступ начинается с третьего знака. Формулы набирать только в приложении – **редактор формул (Microsoft Equation)**. **Таблицы, рисунки и схемы** печатаются без заливок.

В тексте в **квадратных скобках** даются ссылки на использованную литературу, **список литературы** печатается в конце статьи в количестве 5–15 наименований. Литература, представленная на кириллице, дается в двух вариантах – в оригинале и романизированным алфавитом (**транслитерация** – <http://www.translit.ru>).

После списка литературы должна быть **аннотация** (150–200 слов, 14 кегль) на трех языках, в которой указываются цель статьи и использованные методы исследования. Далее печатается **название статьи** также на трех языках.

Потенциальные авторы журнала должны в соответствии с заголовками придерживаться следующих правил по структуре статьи (**название, аннотация, ключевые слова, введение, материалы и методы, результаты, обсуждение, заключение, информация о финансировании (при наличии), литература, транслитерированный список литературы**).

Заголовки структурных элементов статьи должны быть выделены жирным шрифтом.

Текст статьи должен быть оригинальным, ранее нигде не опубликованным.

Статья проходит «слепое» рецензирование, рецензенты назначаются редколлегией журнала.

В конце статьи просим указать Ф.И.О. полностью, обратный адрес, телефоны, факс, адрес электронной почты (e-mail).

Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы). Мнение Научно-редакционного совета не всегда совпадает с мнением автора (авторов). Редакционный совет оставляет за собой право публикации или отклонения статей.

В целях выявления и предотвращения научного плагиата в соответствии с «Положением об организации деятельности по выявлению и предотвращению научного плагиата в университете «Туран» редакцией журнала проводится проверка на антиплагиат статей, представленных для публикации.

Ссылка на наше издание при перепечатке обязательна.

Наш адрес: **050013, г. Алматы, ул. Сатпаева, 16А, университет «Туран».**

Телефон для справок: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Сайт: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Редакционная коллегия

**EURASIAN JOURNAL OF CURRENT
RESEARCH IN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY
(EJCRP&P)**

**Scientific and practical journal
№ 2(7) 2024**

Computer layout: Zhuikova M.A.
Proofreader: Skuratova I.M.

Signed to the press on 18.06.2024
Offset paper No. 1,62 x 84/16. Density 80g/m².
Conditional printed sheets 8,0 Conditional publishing sheets 8,3
Circulation 500 copies
Order No. 8

Editorial Office address:
The original layout was prepared by the editorial and
publishing Department of Turan University

г. Алматы, ул. Сатпаева, 16А, университет «Туран».
Тел.: 260-40-18, 260-70-00.

ДЛЯ ЗАМЕТОК

ДЛЯ ЗАМЕТОК
